

Kannibalisme in het Caribisch Gebied

Hoe de eerste historische bronnen de beeldvorming op de Caribische eilanden hebben gevormd en het bewijs van kannibalisme in archeologische context

Frank Heijkoop

Universiteit Leiden

Afbeelding titelblad: Os Filhos – Pindorama (Hans Staden)

Kannibalisme in het Caribisch Gebied

Hoe de eerste historische bronnen de beeldvorming op de Caribische eilanden hebben gevormd en het bewijs van kannibalisme in archeologische context

Frank Heijkoop

S 0545260

BA 3 Thesis

Begeleider: Dr. Alice Samson

Indiaans Amerika

Universiteit Leiden, Faculteit der Archeologie

Leiden, december 2012

Contactgegevens:

Frank Heijkoop
Zuidelijke Steynkade 17
2806ZB Gouda
f.heijkoop@umail.leidenuniv.nl

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Introductie en Probleemstelling.....	6
Hoofdstuk 2: Kannibalisme	9
2.1 Termen & Begrippen	9
2.2 Oorsprong van Kannibalisme / Columbus en het onbekende	14
Hoofdstuk 3: De eerste Europese bronnen	19
3.1 De eerste Europese bronnen: Columbus	19
3.2 Eerste reis en de verwachtingen	21
3.3 Tweede Reis	29
Hoofdstuk 4: Kannibalisme in historische bronnen wereldwijd	38
4.1 Kannibalisme in Brazilië	38
4.2 Kannibalisme in 19 ^{de} eeuwse Fiji.....	43
Hoofdstuk 5: Kannibalisme in Archeologische context.....	50
5.1 Archeologische criteria voor en tegen kannibalisme.....	51
5.2 Bot modificatie als bewijs voor kannibalisme.....	54
5.3 Het Caribische gebied.....	62
Hoofdstuk 6: Discussie	72
Hoofdstuk 7: Conclusies.....	77
Samenvatting	80
Summary	80
Bibliografie	82
Lijst van figuren	85
Lijst van bijlagen.....	86
Bijlagen.....	87

Hoofdstuk 1: Introductie en Probleemstelling

Geleid door zijn verlangen een kortere route naar het Oosten te vinden en geïnspireerd door de verhalen van de grote rijkdommen die zich in deze landen bevonden begon Christopher Columbus op 3 augustus 1492 zijn reis met drie schepen naar wat hij dacht het Oosten, door naar het Westen te varen. Na een lange reis kwam hij op 12 oktober 1492 aan in de Bahama's in het Caribische gebied. Ondanks het feit dat hij zelf dacht een kortere handelsroute naar het Oosten te hebben gevonden, was hij gearriveerd in 'de nieuwe wereld'. Deze ontdekking luidde een nieuw tijdperk in voor de Amerika's, haar bewoners en iedereen die hiermee in contact stond. Al snel na zijn aankomst in het Caribische gebied begonnen er verhalen op te duiken over mensen met staarten, mensen met koppen van een hond en één oog. Maar het meest voorkomend en tevens blijvend waren de verhalen over de barbaarse indianen, die hun vijanden gevangen namen en ze daarna opaten. Deze mensen werden door de Indianen die Columbus als eerst tegen kwam Caniba of Caribs genoemd en leefde volgens zeggen ten oosten, niet ver van de eilanden die Columbus tot dan toe had aangedaan. Wat kunnen we terug vinden in de bronnen die o.a. Columbus ons hebben nagelaten?

Kannibalisme, het is een fenomeen wat men tot op de dag van vandaag fascineert. Het is een fenomeen wat regelmatig terugkeert in populaire media en films over vervlogen koloniale tijden en Europese avonturiers. Het is een fenomeen wat ons soms nog even wakker schudt op het nieuws zoals bij de bekende vliegtuigcrash in de Andes (zie bijlage 1, BBC News archive) of in de meer recentere geschiedenis kort de revue passeert bij de conflicten in Congo en de vermeende kannibalistische praktijken die er zouden plaats vinden (zie bijlage 2, BBC News archive). Het woord is vermoedelijk afgeleid van *Caniba* en *Canibalis* de Spaanse benaming voor inwoners van bepaalde delen van het Caribische gebied waarvan men vermoedde dat deze antropofaag waren en welke later zelfs synoniem werd met de Caribs (de Spaanse benaming 'Caribes' voor groepen Amerindianen op de Kleine Antillen). Om er achter te komen hoe deze beeldvorming tot stand is gekomen zullen we kijken naar zowel de eerste historische bronnen die we van het gebied hebben alsmede naar recente archeologische opgravingen. Het is van belang dat zo'n belangrijk onderdeel van de geschiedenis op wetenschappelijke wijze

onderzocht wordt, en er niet op basis van onvoldoende bewijs tot een voorbarige conclusie wordt gekomen. Kannibalisme in het Caribische gebied heeft vanaf 1492, het jaar waarin Columbus het gebied ontdekte een belangrijke rol gespeeld in de beeldvorming over het gebied en diens inwoners en hierdoor tevens bij gedragen aan de desastreuze periode in de koloniale geschiedenis van het gebied. In deze scriptie wordt getracht een beeld te schetsen hoe de eerste Europese bronnen de beeldvorming over kannibalisme hebben gevormd en zal de mogelijkheid van bewijs voor kannibalisme in archeologische context worden onderzocht.

Hoe hebben de eerste historische bronnen de beeldvorming over kannibalisme op de Caribische eilanden gevormd en wat is het bewijs van kannibalisme in archeologische context?

Dit is de hoofdvraag die gedurende deze scriptie centraal zal staan, tot op de dag van vandaag is er veel discussie omtrent de historische bronnen die ons informatie verschaffen ten tijden van het eerste contact tussen de Europeanen en de Amerindianen die in het Caribische gebied leefden. Eén van de felle tegenstanders van het idee dat er kannibalisme heeft plaatsgevonden is William Arens, die in zijn 'Man-eating Myth' zegt dat hij zijn vraagtekens zet bij het feit of er überhaupt wel ergens op de aarde gedurende welke tijd dan ook, kannibalisme heeft plaats gevonden (Arens 1979, 9). Andere zijn echter van mening dat de Europese bronnen die zaken als kannibalisme beschrijven niet zomaar onder tafel geschoven kunnen worden, en het werk van Arens werd dan ook zeker niet door iedereen geaccepteerd. In 'hoofdstuk 2: Kannibalisme' zal de vraag centraal staan: Wat verstaan we onder kannibalisme? Het doel van het hoofdstuk is om een duidelijk beeld te schetsen over wat het fenomeen kannibalisme precies omvat. Ook wordt er in dit hoofdstuk ingegaan op de oorsprong van kannibalisme, en de verschillende termen en begrippen die ermee worden geassocieerd. Tevens kijken we naar de verwachtingen die Columbus van het gebied had en de mogelijke rol die deze hebben gespeeld bij zijn beeldvorming. In 'hoofdstuk 3: De eerste Europese bronnen' staat de vraag centraal: Wat vertellen de eerste bronnen ons over kannibalisme? Er zal in dit hoofdstuk ingegaan worden op de bronnen die beschikbaar zijn van de eerste reizen van Columbus naar het Caribische gebied. We analyseren wat voor beeld de eerste historische bronnen schetsen van kannibalisme in het gebied, en proberen tevens de historische accuraatheid van deze bronnen te achterhalen.

In 'hoofdstuk 4: Kannibalisme in historische bronnen wereldwijd' analyseren we historische Europese bronnen uit Brazilië en Fiji waar eveneens gerefereerd wordt naar kannibalisme bij de inheemse bevolking, vanuit het oogpunt van de koloniale Europeaan. Het doel van het hoofdstuk is om overeenkomsten & verschillen te bestuderen met de teksten van Columbus, en vragen te stellen over de waarheidsgetrouwheid van zulke bronnen. We zien hoe de beeldvorming van kannibalisme keer op keer terug komt in een ander jasje maar met veel overeenkomsten. In 'hoofdstuk 5: kannibalisme in archeologische context' staat de vraag centraal welke bewijzen voor kannibalisme we kunnen terug vinden in archeologische context. We onderzoeken in dit hoofdstuk de zichtbaarheid van kannibalisme in de archeologische records, we zullen gebruik maken van de gegevens van archeologische opgravingen uit andere regio's met als doel identificatie punten vast te stellen waaraan we kannibalisme kunnen herkennen. Zodat we ook in het Caribische gebied het onderzoek naar kannibalisme in archeologische context kunnen uitbreiden, tevens zal er gekeken worden naar een archeologische site op de Kleine Antillen waar mogelijk sporen van kannibalisme zijn aangetroffen. Recente opgravingen in de Kleine Antillen zullen gebruikt worden om de grafrituelen in dit gebied te onderzoeken. In 'hoofdstuk 6: Discussie' zullen enkele bevindingen worden gepresenteerd, uit één gezet en bediscussieerd. Om uiteindelijk in 'hoofdstuk 7: Conclusies' de resulterende conclusies te schetsen.

Hoe hebben de eerste historische bronnen de beeldvorming over kannibalisme op de Caribische eilanden gevormd en wat zijn de bewijzen voor kannibalisme in archeologische context?

-Wat verstaan we onder kannibalisme?

-Wat vertellen de eerste bronnen ons over kannibalisme?

-Wat zijn de bewijzen voor kannibalisme in archeologische context?

Hoofdstuk 2: Kannibalisme

2.1 Termen & Begrippen

Soorten Kannibalisme

Voordat we ons gaan verdiepen in de materie omtrent kannibalisme is het goed om eerst eens te kijken naar de termen en begrippen die we zullen tegen komen, en wat de definities, betekenissen of onduidelijkheden omtrent deze termen en begrippen zijn. Antropofagie & Kannibalisme, de term antropofagie vindt zijn oorsprong in het Griekse *anthrōpophagía*. (*Anthropos* betekend 'mens' en *Phagein* 'eten') het woordenboek geeft ons de definitie: Het eten van menselijk vlees door andere mensen (Oxford Dictionaries). Onder kannibalisme vinden we in het woordenboek: het eten van menselijk vlees door een ander mens, het eten van een beest door een beest van de zelfde soort. In de literatuur werd het begrip kannibalisme nogal eens gebruikt voor een verscheidenheid aan praktijken variërend van het drinken van met water vermengde as van een overleden en gecremeerd persoon, het aflikken van een met bloed doordrenkt zwaard tijdens oorlogen tot aan de barbecues waarbij menselijke ledenmaten werden geroosterd en opgegeten zoals De Bry de Caribs afschilderde (Myers 1984, 149). De term kannibalisme zal hier enkel gebruikt worden voor het ceremonieel consumeren van menselijk vlees. Kannibalisme wordt binnen de antropologie echter verder gedefinieerd en toegespitst in verschillende soorten en types, denk bijvoorbeeld aan overlevingskannibalisme, ritueel kannibalisme en begrafenis (mortuary) kannibalisme waar later verder op in zal worden gegaan. Belangrijk om op te merken is dat de termen antropofagie en kannibalisme uitwisselbaar gebruikt zullen worden in deze scriptie en dat deze (tenzij anders vermeld) gedefinieerd zullen zijn als: Het ceremonieel consumeren van menselijk vlees en/of lichaamsdelen door een ander menselijk individu en/of groep. Het doel van dit opnieuw en duidelijk definiëren van de begrippen kannibalisme en antropofagie is om bijvoorbeeld een onderscheid aan te kunnen brengen tussen het zogeheten overlevingskannibalisme en hetgeen waar we hier naar opzoek zijn, het daadwerkelijk (met voorbedachten rade) ceremonieel consumeren van menselijk vlees als cultureel fenomeen. Met ceremonieel consumeren wordt hier bedoeld, het eten van menselijk vlees en/of lichaamsdelen met een andere reden dan

consumeren om te overleven. Vervolgens wordt er binnen kannibalisme het onderscheid gemaakt tussen exo- en endokannibalisme. Onder exo-kannibalisme verstaan we het consumeren van mensen die buiten de eigen groep vallen, met name diens vijanden, een voorbeeld hiervan vinden we terug bij de Tupinamba (verzamelnaam voor meerdere indianen culturen in Amazonië) die naar verluidt tijdens oorlogshandelingen hun vijanden gevangen namen en deze uiteindelijk consumeerden, soms na lange tijd van rituele voorbereiding (Petersen and Crock 2007, 554). We zullen later zien dat we deze vorm van kannibalisme ook tegen komen in de historische bronnen uit de 15de en 16de eeuw in het Caribische gebied. Onder endo-kannibalisme verstaan we het consumeren van overleden verwanten of personen uit dezelfde gemeenschap. Voorbeelden hiervan zijn de Yanomamo en Wari (Indianen stammen uit Amazonië) die naar verluidt hun eigen overleden familie consumeerde met als doel de geest van de overledene bij zich te houden (Petersen and Crock 2007, 554). We zien hier twee verschillende type kannibalisme, bij de één (exo-kannibalisme) lijkt het te gaan om de dominantie over een vijand te tonen, waarbij er soms verhalen naar boven komen dat er bij het consumeren van een persoon zijn krachten worden overgenomen. Terwijl er bij het consumeren van familie leden (endo-kannibalisme) vaak een vorm van voorouder verering lijkt plaats te vinden, waarbij ze de overledene en diens krachten dicht bij zich willen houden. Een ander onderscheid in typologie binnen kannibalisme die op enkele gebieden overeenkomsten vertoont met exo- en endokannibalisme zijn de eerder genoemde overlevingskannibalisme, ritueel kannibalisme en begrafenis (mortuary) kannibalisme. Overlevingskannibalisme, hoewel het lugubere beelden bij de mensen omhoog brengt wordt deze vorm van kannibalisme tot op een zekere hoogte en bij hoge uitzondering door mensen geaccepteerd. Bij overlevingskannibalisme spreken we van “food for body” het gaat hier om het eten van menselijk vlees door andere mensen als middel om te overleven. Het gaat hier dus niet om een cultureel fenomeen maar om een uitzonderlijk verschijnsel in groepen/samenlevingen waar kannibalisme normaal gesproken als barbaars en onmenselijk wordt beschouwd. Van Overlevingskannibalisme kunnen we zelfs tot in de recentelijke geschiedenis nog voorbeelden van terug vinden, waarvan misschien de bekendste wel te boek staat als *El Milagro de los Andes*, het wonder van de Andes (Zie bijlage 1, BBC News Archive). Waar een Uruguyaans vliegtuig met 45 inzittende (waaronder een rugby team) neerstort in de

Andes. De overlevende van de crash gaan zich na enkele dagen voeden met de (door de kou geconserveerde) lichamen van de overledenen, om uiteindelijk na meer dan 2 maanden gered te worden. Een voorbeeld uit de geschiedenis die aansluit bij o.a. de ethnohistorische bronnen die gebruikt zullen worden is het westerse "shipboard cannibalism" het idee dat (o.a. door het weigeren van voedsel van indianen aan de Europeanen) door extreme honger en als laatste mogelijkheid aan boord van de schepen de Europeanen overgingen tot het consumeren van hun mede bemanning en er dus een vorm van overlevingskannibalisme plaats vond (Hulme 1998, 24). Deze vorm van kannibalisme vinden we echter niet alleen terug aan boord van de Europese schepen, voorbeelden hiervan vinden we bijvoorbeeld terug in de bronnen van Cabeza de Vaca. Cabeza de Vaca was een Spaanse officier die in 1527 met een expeditie onder leiding van Narváez naar de nieuwe wereld vertrok. Door o.a. schipbreuken raken de Spanjaarden verdeeld aan wal in Noord-Amerika en zijn ze afhankelijk geworden van de Amerindianen om te overleven. Als de Amerindianen niet meer voor ze zorgen vinden we de volgende passage:

"Many of the Spaniards waited out the harsh winter while housed in huts just outside of the main village, where they were periodically checked on by the natives. One group of five men chose to live close to the beach, a choice that led to an even greater degree of suffering from cold and hunger. When a member of this group passed away from extreme hardship, the remaining Spaniards satisfied their ravenous hunger by feasting upon the lifeless body of their comrade. When the natives finally had a chance to check on those who were camped so far from the village they were shocked to find five corpses, four of which had been stripped of their flesh. The last had apparently starved after there was no one left to eat." (Koch 2009, 54)

Wat betreft de ethiek en de veroordeling van overlevingskannibalisme verschilt dit erg per plaats en tijd. Er zijn voorbeelden van Shipboard kannibalisme waarbij 3 Britse zeelieden in 1884 een andere opvarende hadden vermoord en opgegeten om te overleven en bij terugkomst aan wal werden ze hiervoor schuldig bevonden en veroordeeld tot de dood door ophanging. Terwijl meer dan een eeuw eerder in 1737 een soort gelijk verhaal zich afspeelt waarbij eveneens Britse zeelieden zich schuldig

maakten aan de moord op een andere opvarende en deze opaten nadat ze, na een schipbreuk stierven van de honger. In dit voorbeeld verleende de rechter de mannen amnestie, omdat hij vond dat hun misdaad onafwendbaar was gezien de omstandigheden (Avramescu 2009, 23). Zo blijkt dat er in verschillende periodes en waarschijnlijk ook per persoon heel anders tegen overlevingskannibalisme wordt aangekeken maar dat het niet altijd wordt veroordeeld. Mortuary kannibalisme is een vorm van kannibalisme die we zien als 'food for the soul' de consumptie vindt in dit geval plaats om andere redenen dan om fysieke honger te stillen. Onder het praktiseren van mortuary kannibalisme verstaan we onder meer het eten van overledenen (die niet zijn omgekomen met als doel het consumeren van de lichamen). Vaak gaat het hier dan om verwanten en bijna altijd door mensen van binnen één zelfde groep. Het doel van mortuary kannibalisme wordt over het algemeen beschreven als het idee dat door het consumeren van de overledene het individu of de groep een bepaalde band met de overledene blijft houden. Mortuary kannibalisme wordt gezien als de meest voorkomende soort van kannibalisme onder het kopje endokannibalisme. Ritueel kannibalisme is één van de vormen van kannibalisme waar in deze scriptie vooral op gefocust zal worden. We zien ritueel kannibalisme eveneens als 'food for the soul', het vind voornamelijk plaats als exokannibalisme waarbij bijvoorbeeld een verslagen vijand wordt geconsumeerd, vaak met als doel diens krachten over te nemen of om de vijand angst in te boezemen. Dit is de vorm van kannibalisme die we als eerst zien terug komen in de vroegste bronnen van de koloniale geschiedenis in het Caribisch gebied (in ieder geval in de interpretatie van de Europeanen). In de meeste gevallen (waar mogelijk wijs kannibalisme heeft plaats gevonden) geven de Europeanen verslag achteraf, de daadwerkelijke consumptie van menselijk vlees heeft dan al plaats gevonden. Dit laat ruimte over voor misinterpretatie, zowel over de juistheid van het verslag als op het gebied van het determineren wat voor type kannibalisme er heeft plaats gevonden. Hoewel dit misschien een niet veelzeggend onderscheid lijkt kan het grote gevolgen hebben. Daar waar endokannibalisme, ook wel compassionate-cannibalism genoemd, een ethisch gezien makkelijker te accepteren idee omvat dan het agressieve karakter van exo-kannibalisme waarbij het draait om de dominantie over een ander(e) (groep). Een andere vorm van kannibalisme waarbij het gaat om het zogenaamde "food-for-body" is kannibalisme om de voedingswaarde, het gaat hier om het eten van mensen

met als voornaamste reden de voedingswaarde. Het verschil met overlevingskannibalisme is dat het bij kannibalisme om de voedselwaarde op relatief regelmatige basis gebeurt, daar waar het bij overlevingskannibalisme vaak een uitzondering betreft. De bovengenoemde termen zijn de meest voorkomende in de literatuur over dit onderwerp en zijn ook degene die in deze scriptie naar voren zullen komen.

Oorsprong van de term kannibalisme

Door de literatuur en de jaren heen zijn er verschillende termen gebruikt om de oorspronkelijke bewoners van het Caribische gebied te benoemen. Als we naar de term Carib kijken, zien we dat de 'fascinatie' met de consumptie van menselijk vlees heeft geleid tot een totale identificatie tussen 'Caribisme' en 'Kannibalisme', in de eerste Spaanse bronnen worden verschillende termen gebruikt (Caniba, Caribe, Canima, Caribal) En zien we dat er minimaal twee termen naast elkaar gebruikt worden, Caribe heeft hier voor de 'elite' van Bohío (Hispaniola) de betekenis: 'vijanden uit het zuiden/mainlanders' en we zien dat het woord Caniba naast het woord Caribe wordt gebruikt en niet als een alternatief (Whitehead 1995, 100). Later zien we dat de definitie van de woorden steeds meer hetzelfde wordt. Volgens Badillo kunnen we de Oorlogsverklaring van 23 december 1511 tegen de Island Caribs beschouwen als het moment dat de woorden cannibals en Island Caribs niet meer te onderscheiden zijn (Badillo 1995, 70). Voorafgaand aan deze oorlogsverklaring waren de Spaanse kolonisten onder een aanval komen te liggen van Amerindianen waarbij naar verluidt meer dan 100 van de 200 kolonisten zijn omgekomen. Diego Colon stuurt vanaf een naburig eiland een brief naar Spanje waarin hij vermeldt dat de Caribes verantwoordelijk waren voor de aanval en waarbij hij voorstelt om slavernij als straf in te voeren. De oorlogsverklaring die hieruit volgt is het eerste officiële document waarin de Kleine Antillen geografisch worden aangeduid als Island Carib territorium (Badillo 1995, 70). Er worden echter wel vraagtekens gezet bij de juistheid van de berichtgeving van Diego Colon, dit omdat in de eerste berichtgeving over het incident de Island Caribs niet expliciet genoemd worden en de straf die Colon voorstelde (slavernij) wel erg goed lijkt uit te komen nu er tevens een tekort aan arbeidskrachten was in het gebied (Badillo 1995, 70). Er werd lange tijd geen etnisch onderscheid gemaakt tussen de oorspronkelijke bewoners van het

Caribische gebied, de onderscheiding die wel werd gemaakt met betrekking tot welke groep men behoorde was die van een gedragsonderscheiding. Met andere woorden men werd geclassificeerd naar gelang de houding tegenover de Spanjaarden. Stelde men zich vijandelijk op, kwam men in het hokje Island Caribs terecht en stelde men zich daarentegen vriendelijk/onderdanig aan de Spanjaarden op behoorden ze tot de Arawaks. Dit zien we dan ook terug in de geografische indeling van het gebied, waar er regelmatig veranderingen plaats vonden welke eilanden al dan wel of niet tot die van de Island Caribs behoorden, deze veranderingen werden vooral aangestuurd door politieke en economische redenen van de Europeanen (Badillo 1995,72,73). Zo lezen we ook in Whitehead: *"In the early writings the caribs become a moral and literary counterpart to more tractable Amerindian populations, collectively designated by the Spanish as Arawaks"* (Whitehead 1995, 9). Over de oorsprong omtrent de termen Caribe en Caniba is echter niet iedereen het met elkaar eens, zo stelt Badillo dat de term mogelijk zijn oorsprong vind bij Marco Polo en zijn benaming voor de inwoners van van het huidige Beijing, te weten Cambalos. Fonetisch zou Columbus deze term hebben gebruikt als Canibalos die later is gevormd tot Canibales-Caribes (Badillo 1995, 76). Omdat de originele tekst van Columbus zijn eerste reis niet meer bestaat is dit lastig na te gaan.

2.2 Oorsprong van Kannibalisme / Columbus en het onbekende

In de Europese traditie en geschiedenis, die zichzelf als de beschaafde wereld beschouwde is veel geschreven over kannibalisme op de randen van de beschaving ofwel de bekende wereld. Kannibalisme was vaak een kenmerk van de barbaren in de niet-beschaafde wereld, verhalen hierover kwamen van over de hele wereld, variërend van Precolumbiaans Amerika, het Pacifische gebied en Afrika (Hulme 1998, 3). Hoewel we deze scriptie in eerste instantie benaderen via de eerste Europese bronnen en dus met de westerse kijk op kannibalisme moeten we waken voor het idee dat de gedachtes over kannibalisme enkel uit de westerse wereld kwamen dan wel door de westerse wereld geïntroduceerd zijn (Hulme 1998, 21). Het is een angstaanjagend fenomeen wat mensen al eeuwen lang gefascineerd houdt en waar eeuwen voor de reis van Columbus al over geschreven werd. Een beschrijving van iets compleet nieuws hangt nauw samen met bepaalde verwachtingen die men van dat gene heeft. Ook de acties die na het eerste contact plaats vinden kunnen niet klakkeloos beoordeeld worden zonder ze eerst

in de juiste historische en ideologische context te plaatsen. Zo wordt er vaak gesproken over het ontdekken van een onbekende en nieuwe wereld. Zoals Beatriz Pastor Bodner in haar werk *the Armature of Conquest* weergeeft zijn dit ongelukkig gekozen termen omdat deze impliceren dat er zonder enige voorkennis op het onbekende is gestuit (Bodner 1992, 10). We moeten ons echter beseffen dat Columbus op zoek was naar een kortere weg naar Azië en zichzelf reeds uiterst bekend had gemaakt met de verhalen van ontdekkingsreizigers zoals Marco Polo, en zo voor zichzelf en waarschijnlijk ook voor een groot deel van zijn bemanning een beeld had geschetst van wat ze te wachten stond. Columbus heeft jaren lang met zijn idee over een kortere route naar Azië rondgelopen voordat iemand hem er in steunde en hij heeft genoeg tijd gehad om zichzelf in te lezen over het gebied. Zijn intentie was dus altijd al geweest, het opzetten van een lucratieve handelsroute naar Azië. En zoals Bodner aangeeft vanaf het eerste moment dat Columbus op het nieuwe continent arriveerde ontdekt hij niet, maar bevestigt en identificeert hij met wat hij weet uit oudere bronnen (over Azië) (Bodner 1992, 10). Dit is een belangrijk punt als we lezen over vele van de praktijken en zaken waar twijfels bestaan over de authenticiteit van diens verklaringen. Hij had niet het beschrijven van het onbekende als doel, maar het vergaren van informatie en hiermee zijn 'ontdekte' land te identificeren met behulp van bestaande bronnen. Bij deze stappen is het niet geheel ondenkbaar dat er over bepaalde zaken waar men mee in aanraking is gekomen misverstanden ontstaan door misinterpretatie van het in bepaalde hokjes indelen op basis van bestaande kennis en vooroordelen (Bodner 1992, 10).

Enkele van de bronnen waarop Columbus zijn verwachting baseerde waren o.a. Ptolemy met zijn *'Geographia'* en Pierre D'ailly met zijn werk *Imago Mundi* waarin hij tevens beschrijft dat de Atlantische Oceaan klein genoeg is om over te steken. Columbus haalde uit zijn bronnen onder andere de informatie over de ontelbare eilanden in de omgeving van India waar parels, goud, zilver en kostbare stenen in overvloed aanwezig waren (Bodner 1992, 13). Eenmaal bij de Caribische eilanden aangekomen lijkt Columbus zijn pijlen ook direct op het goud te zetten, daarnaast worden er in de bronnen die voor hem beschikbaar zijn gesproken over talloze bestaande, maar voor een hoop Europeanen vaak nog onbekende dieren zoals olifanten, papegaaien, grote apen maar tegelijkertijd wordt er in deze bronnen gesproken over een reeks aan monsters en mythische wezens. Aeneas Silvius (Pope II) verteld aan de ene kant over beschaafde, vredelievende

bewoners van oost-Azië, maar eveneens over kannibalen en Amazones (Bodner 1992, 13). Maar waarschijnlijk één van de belangrijkste bronnen die destijds tevens als meest betrouwbare werd beschouwd was het werk van Marco Polo, die in tegenstelling tot een hoop andere bronnen (waar vooral theoretisch gespeculeerd werd) daadwerkelijk op ooggetuigen beschrijvingen was gebaseerd. In eerste instantie ging het om de persoonlijke observaties van Niccolo en Maffeo Polo op hun expeditie in 1256, en uiteindelijk van Marco Polo zelf die zich op de zelfde reis bij hun aansloot in 1271. Echter in zijn werk worden eveneens secundaire bronnen gebruikt voor het optekenen van verhalen (Bodner 1992, 13). Misschien het meest opzienbarende werk was Polo's beschrijving van het Tartaarse rijk (The Tartar Empire) en de Grote Khan, hij presenteerde tot in bijzonder detail alle sociale, politieke, culturele en fysieke aspecten aan het hof van de Grote Khan, wiens 'grandeur' en luxe alle verbeelding te boven ging (Bodner 1992, 14). Maar Polo beschreef ook kannibalen op o.a. de eilanden in de Indische Ocean (waar Columbus dacht zich ook te bevinden). Zo beschrijft Polo de inwoners van het koninkrijk van Felech op Java Minor als volgt:

"Those who inhabit the mountains live in a beastly manner; they eat human flesh, and indiscriminately all other sorts of flesh, clean and unclean." (Griffith 1997, 217)

En dit is niet het enige voorbeeld, want op een eiland in de buurt geeft Polo een soortgelijke beschrijving:

"Amagan is a very large island, not governed by a king. The inhabitants are idolaters, and are a most brutish and savage race, having heads, eyes, and teeth resembling those of canine species. Their dispositions are cruel, and every person, not being of their own nation, whom they can lay their hands upon, they kill and eat." (Griffith 1997, 223)

Ook Columbus was ongetwijfeld gefascineerd geraakt door deze fantastische beschrijvingen van Polo, en in zijn logboek wordt dan ook meerdere malen naar het land van de Grote Khan gerefereerd. In zijn logboek oppert Columbus op een gegeven moment de gedachte zich in de buurt van Cipangu (Japan) te bevinden. De mogelijke reden hiervoor kunnen we waarschijnlijk ook bij Marco Polo terug vinden die beschrijft dat er ongeveer 1500 mijl voor de kust van China een fabelachtig eiland genaamd

Cipangu ligt. Ondanks de grote rijkdommen die Cipangu rijk lijkt te zijn, maakt Marco Polo ook van dit eiland een donkere kant zichtbaar:

“The reader should, however, be informed that the idolatrous inhabitants of these islands, when they seize the person of an enemy who has not the means of effecting his ransom for money, invite to their house all their relations and friends, and putting their prisoner to death, dress and eat the body, in a convivial manner, asserting that human flesh surpasses every other in the excellence of its flavour.” (Griffith 1997, 210)

Tussen China en Cipangu ligt een grote hoeveelheid aan kleine eilanden (Bodner 1992, 16). Columbus zag vermoedelijk Cuba of Hispaniola aan voor Japan en zag de vele andere kleine Caribische eilanden aan voor de door polo beschreven eilanden, dit verklaard misschien ook deels zijn uitzinnige zoektocht naar goud, want Polo's beschrijving gaat verder: *“Deze eilanden bezitten een ontelbare weelde in de vorm van goud, zilver, parels, kostbare stenen, specerijen, zijde en allerhande goederen die voor westerse handelslieden zeer lucratief waren”*(Bodner 1992, 16). Waarna er nog een schepje bovenop gedaan werd met de volgende beschrijving: *“Deze uitgestrekte, onontdekte landen worden bewoond door goed gebouwde mensen met een lichte huid, beschaafd en hebben grote hoeveelheden goud en onuitputtelijke bronnen”*(Bodner 1992, 16). Volgens Marco Polo stond de koning niet toe het goud te exporteren, en kwamen er bijna geen handelslieden en schepen uit andere gebieden, hieruit wordt de conclusie getrokken dat de eerste man die deze landen ontdekt de rechtvaardige eigenaar is, geheel in lijn met de regels van het Imperialistische gedachtegoed in die tijd (Bodner 1992, 16). De bronnen waaruit Columbus zijn informatie haalde waren echter niet enkel lofzang over uitbundige weelde, volgens zijn bronnen zat er ook een donkere kant aan deze landen, deze ideeën werden naast de voorbeelden van Marco Polo ook verwezenlijkt door de monsters die worden beschreven in verschillende werken zoals die van Pliny, het gaat dan over griffioenen met het lichaam van een draak en de vleugels van een adelaar, draken die vuur spuwde en olifanten met hun staart wurgden, sirenes in de vorm van een vrouw en een vogel of een vrouw en een vis, die de zeelieden in slaap zongen en vervolgens aan stukken scheurden (Bodner 1992, 16). Er heerste een wereldbeeld, waarbij het niet ondenkbaar was en misschien zelfs wel in de

verwachting lag, op een dergelijke reis als die van Columbus, om naast de beschreven weelde, eveneens 'monsters en onbekende wezens' tegen te komen. Hierin ligt eveneens een mogelijke verklaring voor de beschrijving van Columbus over monsterlijke wezens die in het door hem aangetroffen gebied konden leven en waarin kannibalen makkelijk te plaatsen waren binnen het wereldbeeld van Columbus en de rest van zijn bemanning.

Hoofdstuk 3: De eerste Europese bronnen

3.1 De eerste Europese bronnen: Columbus

De eerste Europeaan die voet aan wal zette in het Caribisch gebied is tevens degene die ons door middel van zijn logboek en enkele brieven, de eerste historische bronnen van het gebied en diens bewoners verschaft. In dit opzicht kan het werk van Columbus in mijn ogen gezien worden als één van de belangrijkste bronnen van informatie. We moeten alleen wel in acht nemen dat het originele logboek van Columbus kwijt is geraakt en dat wij dus te maken hebben met de aantekeningen erover van andere, zoals Bartolomé de Las Casas en Hernando Colon. Bij het analyseren van dit werk zullen we het onbevooroordeeld moeten lezen, doch rekening houdend met enkele factoren waaronder de tijdsgeest, de kennis van zake en de mogelijke misinterpretatie van de 'huidige' locatie. Eveneens moeten we in acht houden dat de desbetreffende schrijver, teksten uit het origineel al dan niet bewust anders weergeeft als oorspronkelijk door Columbus bedoeld. Er is door de eeuwen heen veel discussie geweest over het verleden van Columbus, wat was zijn geboorteplaats, uit wat voor familie was hij afkomstig en wat was zijn sociale status voordat hij aan zijn ontdekkingsreizen begon, in hoeverre was Columbus opgeleid en geletterd? Zoals wel vaker het geval is bij beroemde personen proberen mensen zich met hem te identificeren en willen mensen een graantje van het succes mee pikken, zo ook bij Columbus. Er zijn verschillende groepen en landen die claimen dat Columbus ergens anders vandaan komt variërend van Griekenland, Italië, Spanje, Corsica, Engeland tot aan Denemarken. Eén van de redenen die wordt aangevoerd voor alle tegenstelling die we tegenkomen is omdat Columbus er zelf ook geen duidelijkheid over gaf en in verschillende bronnen er zelf eveneens andere versies op na hield. Er wordt verondersteld dat de reden hiervoor was dat hij zichzelf wilde afschilderen als iemand van een hogere afkomst dan dat hij in werkelijkheid was, dit om in bepaalde kringen makkelijker geaccepteerd te worden. In enkele persoonlijke brieven beschrijft Columbus dat hij uit Genoa (Italië) komt. Uit onderzoek uit de afgelopen eeuw in de archieven van deze streek blijkt inderdaad dat Columbus, met zijn ouders Dominico en Susanna en tevens zijn twee jongere broers Bartolomé en Diego (dit zijn de Spaanse versies van de namen) door de jaren heen in verschillende plaatsjes aan de

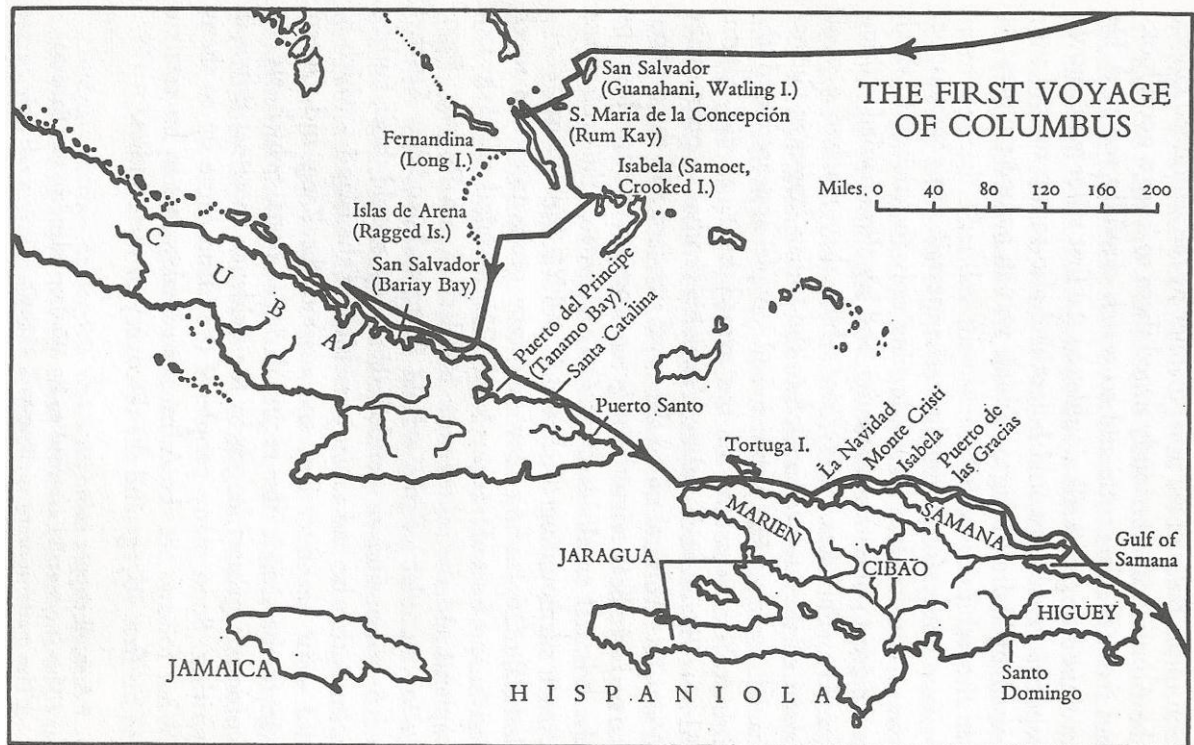
Liguriaanse kust in Genoa hebben gewoond (Davidson 1997, 3-6). Het zelfde verhaal gaat op voor zijn achtergrond en uit wat voor familie hij kwam, zo gaat men er door onderzoek in de archieven vanuit dat Columbus afkomstig was uit een familie van ambachtslieden, o.a. zijde- en wolwevers en kunnen er vraagtekens gezet worden bij het latere werk van zijn zoon Hernando Colón. In zijn Historie beschrijft Hernando hoe Christopher Columbus in zijn jonge jaren heeft leren lezen en schrijven en vervolgens in Pavia gestudeerd heeft, wat hem naar zeggen voldoende kennis gaf om de kosmografen te begrijpen. Tevens zou Columbus zich hier hebben verdiept in astrologie en geometrie (Davidson 1997, 6-9). Een zelfde mysterie bestaat rondom de geboorte datum van Columbus, die varieert tussen 1435 en 1455 gebaseerd op schattingen van bekenden van Columbus en enkele aanwijzingen die hij zelf heeft achtergelaten. Veel historici hebben de geboorte datum van Columbus geplaatst tussen 25 augustus en 31 oktober 1451, zij baseren zich op twee documenten. De eerste hiervan is een Nota voor de aanschaf van wijn die zijn vader had ondertekend op 31 oktober 1470, Christopher wordt hier beschreven als zijnde van de volwassen leeftijd van 19 jaar. Het tweede document komt vele jaren later, 25 augustus 1479 wanneer Columbus een verklaring aflegt voor een andere zaak waarin hij zegt dat hij rond de 27 was. Uit een brief van Columbus aan Koning Ferdinand toen hij in 1503 gestrand was op Jamaica maken we op dat zijn geboorte datum 1455 was. Hij schrijft in de brief namelijk dat hij vanaf zijn 28ste voor Koning Ferdinand werkt en dat hij al 20 jaar in dienst is, wat zijn geboorte datum in 1455 zou plaatsten. Andere historici zijn het echter met beide data niet eens, en pleiten voor een vroegere geboorte datum omdat bepaalde dingen die in zijn jeugd zouden hebben plaats gevonden niet zouden stand houden met deze data (Davidson 1997, 16-19). We zullen 1451 (de meest geaccepteerde datum) voorlopig als geboorte jaar aannemen, maar de exacte geboorte datum blijft vooralsnog een mysterie. Over Columbus zijn ervaring op zee vóór de ontdekkingsreizen zijn de meningen eveneens verdeeld, Columbus zelf en later zijn zoon Hernando beschrijven hem als één van de meest doorgewinterde zeemannen van de tijd die al vanaf jongs af aan op zee is. Historici zetten hier echter hun vraagtekens bij naar aanleiding van documenten waaruit blijkt dat Columbus op bepaalde momenten niet betrokken was bij de zeevaart maar met de wol en wijn handel. Ook blijken het aantal jaren dat Columbus beweerd op zee te zijn geweest geen stand te houden met de berekeningen van historici. In de

verdediging van Columbus kan echter wel gezegd worden dat Genoa in deze tijd één van grootste zeevarende staten was met zeemannen die alom werden gerespecteerd, Columbus kan zo dus makkelijk op vroege leeftijd al in aanraking zijn gekomen met het zeemans leven en al vanaf jongs af aan dingen hebben opgestoken (Davidson 1997, 21). De verscheidene zeereizen die Columbus gemaakt zou hebben waren o.a. een reis naar Chios, IJsland, Engeland, Ierland, de Goudkust in Afrika, Madeira en een zoals door zijn zoon beschreven zeeslag voor de kust van Portugal (Davidson 1997, 21-35).

3.2 Eerste reis en de verwachtingen

Aan zijn ontdekkingsreizen ging een periode vooraf waarin Columbus steun en financiering probeerde te zoeken voor zijn plan om een kortere route naar Azië te vinden door naar het Westen te varen. Columbus ving bot bij diverse heersers variërend van Portugal tot Engeland. Uiteindelijk kwam hij terecht bij de Spaanse vorsten Ferdinand II van Aragon en Isabella I van Castile die hem na lang lobbyen in dienst namen om in hun naam de plannen uit te voeren. Het was voor Ferdinand en Isabella de manier om een nieuwe weg in te slaan, Granada het laatste moslim bolwerk in Spanje was verslagen, de schatkist was zo goed als leeg en intussen kwamen de Portugezen steeds dichterbij het omvaren van Afrika en op deze manier hun handelsroute naar het Oosten veilig te stellen (Cohen 1969, 13-15).

Op vrijdag 3 augustus 1492 vertrekt Columbus met een bemanning van ongeveer 90 man en de 3 schepen Santa María, Pinta en Niña op een koers naar de Canarische Eilanden om vandaar uit verder naar het Westen te varen (Davidson 1997, 192). Na een tocht die veel langer blijkt te zijn dan verwacht wordt er uiteindelijk op 12 oktober 1492 land gezien, de bemanning is aangekomen bij de eilanden groep van de Bahama's in het Caribische gebied vanuit hier zet Columbus zijn ontdekkingsreis door dit gebied voort (zie fig 1).

Figuur 1: Map of the first voyage of Columbus (Cohen 1969, 54)

Bij één van de eerste contacten met de oorspronkelijke bewoners van het gebied komt de eerste opvallende passage voor. Toen Columbus op 4 nov 1492 aan enkele indianen op Cuba vroeg naar de locatie van goud en parels, kreeg hij te horen dat deze zich bevonden op het eiland Bohío (Hispaniola).

“He (Columbus) understood also that, far from there, there were one-eyed men, and others, with snouts of dogs, who ate men, and that as soon as one was taken they cut his throat and drank his blood and cut off his genitals.” (Dunn & Kelley 1988, 133)

Zoals gelezen lijkt het hier te gaan om een gesprek tussen Columbus en Amerindianen, aangezien dit het eerste contact was tussen de Europeanen en de Indianen was er geen mogelijkheid om verbaal met elkaar te communiceren, Columbus beste hoop was gevestigd op zijn vertaler, een bekeerde jood die een basiskennis van Arabisch had, en dus hebben deze gesprekken hoogst waarschijnlijk door middel van improvisatie en gebaren plaats gevonden, we moeten dus onze vraagtekens zetten bij de

nauwkeurigheid van zulke bronnen (Petersen and Crock 2007, 561). Het is dan ook uitermate lastig om dergelijke notities van Columbus op waarde te schatten. Op het moment dat men iets niet geheel begrijpt of maar gedeeltelijke informatie binnen krijgt, gaat men (vaak onbewust) af op de voorkennis en verwachtingen die men heeft. Het zou in een dergelijk voorval goed mogelijk zijn dat er sprake is van ‘Selective Distortion’ (hiermee wordt bedoeld dat mensen bepaalde informatie interpreteren op een manier zoals die het beste aansluit bij het wereldbeeld of de zienswijze welke ze zelf hebben). Op 23 nov 1492 vanaf Cuba richting Hispaniola worden enkele indianen aan boord onrustig en vertellen nogmaals over de kannibalen, Columbus laat via zijn logboek weten dat hij niet geloofd dat de Indianen waarover wordt gesproken kannibalen zijn en geeft een logische verklaring.

“And when they saw that he was taking this route (to Bohío/Hispaniola), he says that they could not talk, because the cannibals eat them, and says that they are people very well armed. The Admiral (Columbus) says that he believes there is something in what they say, but since they were armed they must be people of intelligence; and he believed that they must have captured some of them and because they did not return to their own lands they would say that they ate them. They believed the same thing about the Christians and about the Admiral when some Indians first saw them.” (Dunn & Kelley 1988, 167)

Opvallend genoeg lijkt Columbus zelf dus weinig te geloven van de geruchten over mogelijke kannibalen en geeft hij er zelfs een logische verklaring voor. Het komt nog enkele keren voor op deze route dat de indianen het hebben over de Caniba, en dat ze bang zijn dat ze zullen worden opgegeten. Ook komt het verhaal van eenogige en de hondenkoppen weer terug. Op 26 november, nog steeds onderweg in oostelijke richting naar Hispaniola merkt Columbus op dat alle Indianen die hij de laatste tijd heeft gesproken extreem bang zijn voor de Caniba die naar het oosten leven.

Menselijke resten in de huizen

Op 29 nov 1492 Vinden enkele van Columbus’ mannen op Cuba een hoofd in een huis, hangend aan een paal in een mand. Columbus redeneert logischerwijs dat het waarschijnlijk gaat om een belangrijk persoon binnen de familie van de bewoners.

“The Sailors also found in a house a man’s head inside a basket covered with another small basket and hung on a post of the house; and in the same way they found another in another settlement. The Admiral thought that they must be those of important persons of the family, because those houses were such that many people were sheltered in a single one, and they probably are relatives, descendants of one man only.” (Dunn & Kelley 1988, 189)

Het lijkt erop dat Columbus hier een interpretatie geeft aan een traditie in het Caribisch gebied en Amazonië, een vorm van voorouderverering. In sommige gevallen kan er bij de meldingen over kannibalisme dus sprake geweest zijn van verwarring of verkeerd geïnterpreteerde zaken, zo hoeft het aantreffen van bepaalde delen van het menselijk lichaam niet direct een aanwijzing voor kannibalisme te zijn. Deze lichaamsdelen waren mogelijk onderdeel van een religieus systeem waarbij de botten of lichaamsdelen van overleden familieleden op deze manier geëerd werden, een vorm van voorouderverering. Of als ander uiterste hiervan, ging het misschien om het showen van de hoofden of andere lichaamsdelen van de overwonnen vijand om op deze manier angst in te boezemen (Petersen and Crock 2007, 553). Hoewel in de ogen van Columbus een lugubere zaak, zeker geen aanleiding om te geloven dat er sprake was van kannibalisme. Zoals Sieur de la Borde het omschreef, de menselijke botten zoals aangetroffen (later ook op Guadeloupe) zijn onderdeel van bepaalde rituelen, ze worden in de Caribische huizen gehouden voor verering, magie en andere rituelen. Zo is er een ritueel waarbij ze het haar en enkele botten van de overleden persoon in een kalebas doen en deze in hun huizen bewaren voor rituelen. Ze zeggen dat de geesten van de dode hierdoor met ze kunnen spreken en ze waarschuwen voor de vijand. Deze praktijken gingen vaak gepaard met de veel voorkomende activiteit in de Cariben waarbij na het overlijden, het vlees van het lichaam werd af gebrand (Petersen and Crock 2007, 558). Vergelijkbare rituelen vonden ook plaats bij de Taíno, die menselijke lichamen, hoofden en andere lichaamsdelen in hun huizen, tempels en ceremoniële grotten hielden voor waarschijnlijk dezelfde redenen. Bij de Taíno was het zelfs gebruikelijk dat de lichamen (of delen er van) van personen met een hoge status na hun dood werden bewaard en gebruikt/verwerkt in Idols of Zemís (Petersen and Crock 2007, 558). Voor de Caciques (de Chiefs) was het belangrijk om hun positie van leiderschap te ondersteunen, hierbij speelde afstamming, belangrijke voorouders en connecties met de bovennatuurlijke

wereld een belangrijk rol. De eerder genoemde zemis nemen hierbij een grote plek in beslag en er werden in sommige gevallen ook botten van voorouders in verwerkt (Wilson 2007, 134).

Bohío (Hispaniola)

Eenmaal op Hispaniola aangekomen vindt hij geen Caniba, maar komt erachter dat de mensen die hier leven het ook over deze Caniba hebben. Hij geeft er echter zijn eigen verklaring voor:

“The people of all these islands live in great fear of those from Caniba. And thus I say again how other times I said, he says, that Caniba is nothing else but the people of the Grand Khan, who must be here very close to this place. And they have ships and come to capture the islanders, and since they do not return the other islanders think that they have been eaten.” (Dunn & Kelley 1988, 217)

Columbus gelooft nog steeds dat hij in de buurt van Azië is, de Grand Khan waar hij overspreekt is een vorst waarover Marco Polo enkele eeuwen eerder had geschreven. Wel zien we duidelijk dat Columbus de verhalen over de kannibalen niet serieus neemt en er logische verklaringen voor zoekt. Op 17 december 1492 op Hispaniola laten enkele Indianen hun vleeswonden zien die ze naar eigen zeggen hebben opgelopen na gebeten te zijn door kannibalen.

“He sent the sailors to fish with nets; the Indians sported with the Christians and brought them certain arrows, the kind from Caniba, or from the cannibals; and they are made of spikes of cane, and they insert into them some sharp little sticks, fire-toasted, and they are very long. Two men showed the Spaniards that some pieces of flesh were missing from their bodies, and they gave the Spaniards to understand that the cannibals had eaten them by mouthfuls. The Admiral did not believe it.” (Dunn & Kelley 1988, 237)

Hoewel Columbus tot dan toe in zijn logboek laat blijken niet veel van de geruchten over kannibalen lijkt te geloven, verschaft ons dit geen inzicht in de visie van de rest van zijn bemanning. Het zou goed mogelijk zijn dat er onder de rest van de bemanning een tendens heerst waarbij het fenomeen kannibalisme onder deze zogenoemde Caniba of Caribs als waarheidsgetrouw wordt gezien. Hoewel Columbus tot nog toe het verhaal dat de Caniba menselijk vlees eten heeft verworpen, lijkt hij er niet altijd even zeker van.

Op 26 december 1492, verteld hij de leider van een groep Indianen op Hispaniola dat hij de Caniba zal vernietigen. Tot nog toe is hij altijd van mening geweest dat hij alle Indianen wilde bekeren tot het Christendom, en is er echter nooit sprake geweest van fysiek geweld. Hij lijkt af te gaan op de verhalen van de Indianen die hij tot nu toe is tegen gekomen. Een reden van deze uitspraak kan echter mede ontlokt zijn na de genereuze hulp van de Indianen hier, na het zinken van het vlagschip de Santa María. Nadat Columbus heeft gedineerd met de leider laat hij een demonstratie zien van een Turkse boog hierna beginnen enkele indianen over de Caniba te praten.

“..at the beginning there was some talk about the men of Caniba whom they call Caribs, who come to capture them and who carry bows and arrows without iron points, ...The Admiral told him by signs that the sovereigns of Castile would order the Caribs destroyed, and they would order all of them to be brought with their hands tied.” (Dunn & Kelley 1988, 285, 287)

Tot noch toe heeft Columbus al het geweld geschuwd, en gaf aan enkel de indianen te willen bekeren tot het Christendom. Het lijkt erop dat Columbus op zoek is naar een bondgenoot naar aanleiding van de benarde situatie waarin hij en zijn bemanning zich bevinden, 2 dagen eerder op 24 december is door nalatigheid van één van zijn mannen midden in de nacht één van de schepen verongelukt op de rotsen voor de kust en verloren gegaan (Cohen 1969, 90-91). Op 13 Januari 1493 noemt Columbus de Caribs nogmaals.

“The Admiral says further that on the islands passed they were greatly fearful of Carib and in some they call it Caniba, but in Hispaniola, Carib; and they must be a daring people since they travel through all these islands and eat the people they can capture.” (Dunn & Kelley 1988, 331)

Nog steeds op het eiland Hispaniola komen de Spanjaarden in contact met een groep van rond de 55 Indianen met bogen, de Indianen lijken zich agressief te gedragen en het komt tot een conflict tussen beide.

“Seeing them come running toward them, the Christians, being forewarned (because the Admiral was always counselling them about this) attacked the Indians. And they gave one Indian a great blow with a sword on the buttocks and

another they wounded in the chest with a crossbow shot.” (Dunn & Kelley 1988, 333)

Waarna de Indianen zich terug trekken. Als de Spanjaarden het voorval melden aan Columbus, schrijft Columbus in zijn logboek dat hij vermoedt dat het Caribs waren en dat dit menseneters zijn. Afgezien van agressief gedrag lijkt er echter objectief gezien geen reden aan te nemen dat het daadwerkelijk kannibalen waren. Het wordt steeds duidelijker dat de termen Caribs en Caniba in de ogen van de Spanjaarden synoniem komen te staan met menseneters, en op deze manier ook de weg opengezet wordt naar het ontstaan van het begrip kannibaal.

“He was pleased because now the Indians would fear the Christians, since without doubt the people there, he says, are evildoers and he believed they were people from Carib and that they would eat men. ...And if they are not Caribs, at least they must be from the frontiers and of the same customs and be men without fear.” (Dunn & Kelley 1988, 335)

En hij herhaalt zijn gedachte hierover nogmaals op 15 januari 1493.

“Today he has learned that the principal source of gold is in the region of Your Highnesses’ town of Navidad, and that on the island of Carib and in Matinino there was much copper, although it will be difficult in Carib because those people, he says, eat human flesh.” (Dunn & Kelley 1988, 339)

Brief van Columbus

Na de bevindingen van zijn eerste reis stelt Columbus een brief op aan verschillende personen met zijn bevindingen, hierin staan een aantal opvallende zaken die elkaar soms zelfs lijken tegen te spreken. Tevens lijkt hij in deze brief afstand te hebben gedaan van zijn eerdere kijk op de aanwezigheid van kannibalisme in het Caribisch gebied en lijkt hij er nu stellig van overtuigd dat het wel degelijk plaats vindt, en hij schroomt dan ook niet om deze informatie met iedereen te delen. Hier volgen enkele passages uit de brief, met als eerst een zin waaruit we twee dingen kunnen opmaken, allereerst wat ze verwacht hadden aan te treffen en als tweede zijn kijk op de inwoners van het gebied.

"I have not found the human monsters which many people expected. On the contrary, the whole population is very well made." (Cohen 1969, 121)

Dit is een mooi voorbeeld hoe Columbus ons in één keer een beeld geeft van de mind setting en ideeën die mensen hadden over wat er misschien nog wel op de aarde rond zouden kunnen lopen. Hoewel dit een ontzuivering lijkt schrijft hij iets eerder in de zelfde brief over Cuba:

"...The island is larger than England and Scotland put together. One of these provinces is called Avan and there the people are born with tails." (Cohen 1969, 119)

Ook gaat hij nog verder over de Caribs:

"Not only have I found no monsters, but I have had no reports of any except at the island called 'Quaris', which is the second as you approach the Indies from the east, and which is inhabited by a people who are regarded in these islands as extremely fierce and who eat human flesh. They have many canoes in which they travel throughout the islands of the Indies, robbing and taking all of they can." (Cohen 1969, 121)

Zonder enige vorm van kannibalisme tegen te zijn gekomen lijkt Columbus, aan het eind van zijn eerste reis steeds meer de wilde verhalen van de Indianen over de mensen etende Caribs te geloven. Of in ieder geval genoeg om het op te nemen in zijn rapportage naar de buitenwereld en zijn opdrachtgevers toe. Hoewel hij het in het begin nog af deed als onzin, lijkt hij toch van gedachte veranderd. En schrijft hij zelfs in een brief naar mensen in Spanje over deze kannibalen. Ook van de mind set en het wereldbeeld van de Christenen die deze reis ondernamen lijkt een klein beetje boven water te komen wanneer we in de brief van Columbus lezen dat er verwacht werd dat men '(menselijke) monsters' tegen zou komen. Ook is het op ze minst opzienbarend dat Columbus het bericht geeft dat er in een provincie op Cuba mensen zijn die geboren worden met een staart.

Het belang van deze brief op alle in de toekomst te ondernemen reizen mag niet onderschat worden, naast deze brief gingen er in de volksmond via de mee gereisde bemanning nog meer en misschien nog wel grotere verhalen de ronde. Al deze verhalen zullen hun impact gehad hebben in het idee wat de toekomstige 'reizigers' met zich

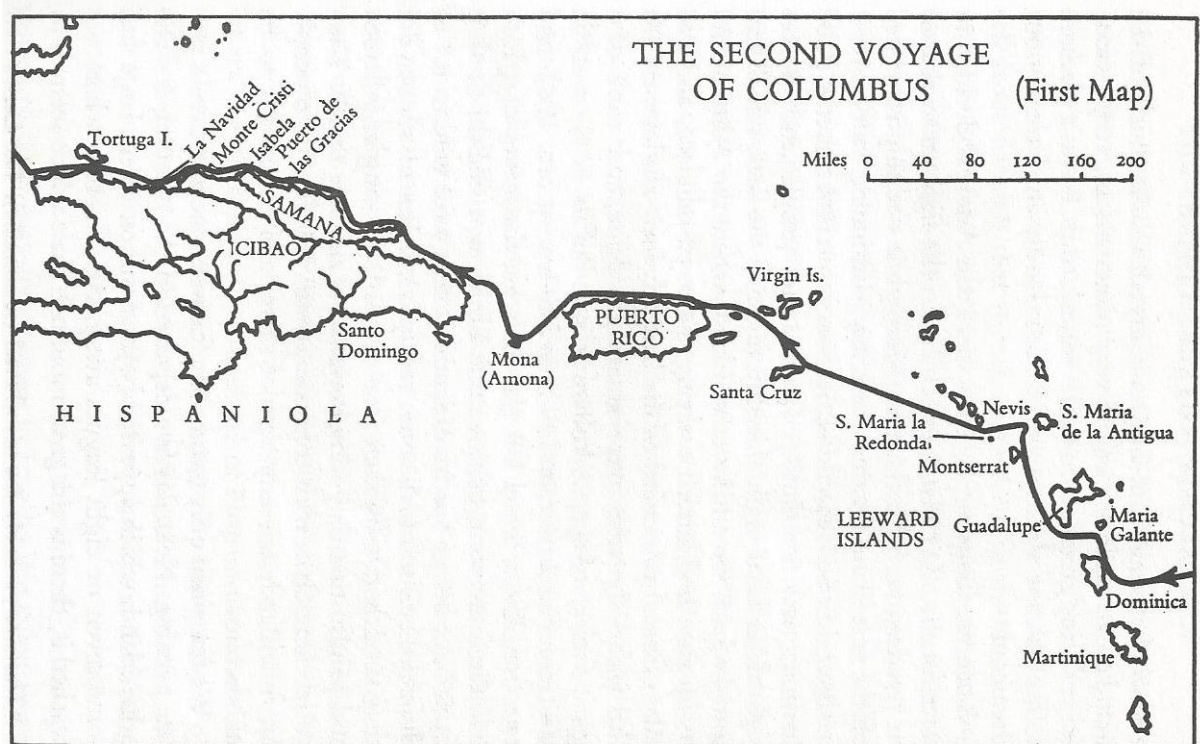
meenamen. In eerste instantie zette Columbus zelf ook zijn vraagtekens bij de manier waarop de Taíno's hun burens op de eilandjes naar het zuidoosten afschilderden, maar of die nou overtuigd was of niet Columbus greep snel de mogelijkheid aan om de 'Carib cannibal myth' te gebruiken als rechtvaardiging voor de Spaanse houding tegenover de Island Caribs en alle andere met dit label. Columbus was de eerste die een onderscheid maakte tussen de vreedzame Arawaks en de oorlogzuchtige/wilde island caribs en stelde zelf een idee voor om de kannibalen als slaven naar Spanje te verschepen. (Badillo 1995, 68) Zoals Hulme het mooi verwoord: *"The contrast between peaceful Arawaks and Island Carib Marauders has been a staple part of the western picture ever since 1493"* (Peter Hulme 1995, 114) De ideeën/verhalen van Columbus beïnvloedden allen die na hem richting het Caribisch gebied gingen of zij die er indirect mee in contact stonden, zo was er in 1503 de eerste Royal decree die slavernij van kannibalen toestond, uitgegeven door Queen Isabella met als doel nieuwe particulieren expedities een boost te geven. (Badillo 1995, 69) De mogelijkheid speelt hier mee dat Columbus het idee van de Taino heeft overgenomen dat de eilandjes naar het oosten en zuid oosten waar de Island Caribs woonden zich de grote hoeveelheden aan goud bevonden waar hij zo driftig naar opzoek was. Dit kan tevens verklaren waarom de Kleine Antillen de bestemming waren voor zijn tweede reis, en zodoende de bewoners die dit probeerde te dwarsbomen ongegeneerd gevangen nemen of erger (het waren immers toch wilde kannibalen) (Petersen and Crock 2007, 560). Bij het uitvaren van de eerste reis heerste bij iedereen de verwachting dat men monsters zou aantreffen aan het einde van de wereld, deze monsters werden niet aangetroffen. Hoewel ze, ze naar eigen zeggen vonden in de Amerindianen die ze Caribs noemden, de 'Kannibalen' werden al snel de zondebok die werd gebruikt om de noodzakelijke acties te rechtvaardigen die werden genomen bij de drang naar goud en nieuw grondgebied (Petersen and Crock 2007, 560).

3.3 Tweede Reis

Na terugkomst van zijn reis werd Columbus door de Spaanse vorsten Ferdinand en Isabella ontvangen als een nobel man, in Barcelona en Seville prijkten zijn 'aanwinsten en curiosa' uit de nieuwe wereld waaronder papegaaien, stukken goud die waren aangetroffen en tevens enkele Indianen die mee terug genomen waren. Nadat de vorsten persoonlijk uitgebreid ingelicht waren over de bevindingen van de

ontdekkingsreis werd al snel besloten over te gaan naar een tweede reis waarbij het naast de verdere ontdekkingen van het gebied ook het plan ontstond voor kolonisatie (Davidson 1997, 284-286). Mede door de Portugese interesse in de nieuw ontdekte gebieden kwam het besluit van Ferdinand en Isabella om haast te maken met de volgende reis en kolonisatie van het gebied. De nieuwe vloot vertrok uiteindelijk in september 1493 met naast de bemanning ook een grote groep officiële kolonisten aan boord (Davidson 1997, 309-310). Het doel van de reis zou zijn om de nog niet aangedane eilanden te ontdekken, de eerder aangedane eilanden te koloniseren en de achtergebleven bemanning in Navidad te verlossen. Belangrijk om in ons op te nemen is het beeld waarmee men tijdens deze tweede reis vanuit Spanje vertrok, daar waar de eerste reis en haar bestemming voor het overgrote deel van de bemanning vooraf een groot mysterie was, hadden de mensen nu toegang tot de verhalen van de bemanning van de eerste reis. Deze verhalen waren bij terugkomst hoogst waarschijnlijk het verhaal van de dag en in hogere kringen circuleerde de brieven van Columbus rond. Hierbij moeten we rekening houden met het feit dat men een bepaald beeld in hun hoofd schetst bij deze verhalen en zodra dit beeld in contact komt met de werkelijkheid er automatisch naar overeenkomsten wordt gezocht. Een punt wat ongetwijfeld bij de nieuwe bemanning bekend was, waren de verhalen over de meedogenloze indianen van onder andere Dominica (door Columbus werd het eiland Quaris genoemd) hun menselijke slachtoffers verorberden, zoals Columbus in zijn brief naar enkele hooggeplaatsten personen schijft (Cohen 1969, 121-122). Na terugkomst van de eerste reis is besloten dat Columbus terug zal keren naar het eiland Hispaniola, het was de bedoelingen dat de mannen die achter gelaten waren op het eiland afgelost zouden worden, en het eiland (en de andere eilanden die ontdekt waren en zouden worden) verder te koloniseren en veroveren. Dit alles was in goed overleg met de regerende Paus, Alexander VI gegaan, die ze (de Spanjaarden) al het tot nu toe ontdekte land schonk, inclusief alles wat nog ontdekt zou worden. In de zogenaamde Inter Coetera werd een denkbeeldige lijn over de aardbol getrokken (Demarcation line) waarin het te ontdekken land verdeeld werd tussen de Spanjaarden en de Portugezen. Later is deze lijn nog een keer verder opgeschoven. Verder werd Columbus de eer toegewezen en werden de hem eerder toegewezen titels en verzoeken weer bevestigd. Admiraal, viceroyalty en Gouverneur (Cohen 1969, 128). Op 25 september 1493 vertrok Columbus

met een vloot van vermoedelijk 17 schepen van Cadiz met een tussenstop op de Canarische eilanden naar de Cariben. Op zondag 3 November komt de vloot aan in het Caribisch gebied ter hoogte van Dominica (zie fig. 2).

Figuur 2: Map of the second voyage of Columbus, part one (Cohen 1969, 131)

Het beeld wat de Europeanen hadden meegekregen van de verhalen rondom de eerste ontdekkingsreis en wat waarschijnlijk het meest tot de verbeelding sprak waren de aanwezigheid van kannibalen in dit nieuw te ontdekken land, de wilde barbaren van de Caribisch eilanden die hun vijanden opaten (de verhalen doken later ook in het tropische laagland van Zuid-Amerika en op andere plekken in de nieuwe wereld) (Petersen and Crock 2007, 548). Voor de Europeanen was dit het ergste type mens wat er bestond (ongeacht of deze ook werkelijk bestond) en ze voelde weinig drang zich in te houden als het ging om het onderwerpen of vernietigen van deze mensen. Het gebeurde al snel dat Columbus en de Spanjaarden en vervolgens ook de Portugezen, Fransen en anderen onderscheid begonnen te maken tussen kannibalen en niet-kannibalen in de nieuwe wereld, als de 'dividing line' tussen 'wilde' die geschikt waren voor slavernij tegenover

hen die nog gered konden worden via bekering tot het christendom (Petersen and Crook 2007, 548).

Figuur 3: Map of the second voyage of Columbus, part two (Cohen 1969, 168)

Dr. Diego Alvarez Chanca

De beste bron van de tweede reis van Columbus is een brief die Chanca had geschreven naar aanleidingen van zijn bevindingen gedurende de reis. Dr. Diego Alvarez Chanca was één van de artsen van Ferdinand en Isabella, koning en koningin van Spanje. En werd aangesteld om Columbus te vergezellen op zijn tweede reis naar het westen in 1493. Hij schreef een brief van zijn bevindingen naar de stadsraad van Seville. Deze brief bevat enkele interessante passages met betrekking tot kannibalisme en andere scènes uit het dagelijks leven in dit gebied. Zo is te lezen in een passage uit de brief dat op het eiland Guadeloupe de Admiraal aan land ging bij enkele huizen, de indianen vluchtten bij het zien van de Spanjaarden en de Admiraal doorzocht de spullen.

“He went into the houses and saw their possessions, for they had taken nothing with them. He took two parrots. Which were very large and very different from any previously seen. He saw much cotton, spun and ready for spinning, and some of their food. He took a little of everything, and in particular he took away four or five human arm and leg bones. When we saw these, we suspected that these were the Carib islands, whose inhabitants eat flesh.”(Cohen 1969, 133)

Het is opvallend dat er meteen tot de conclusie wordt gesprongen dat ze bij de Island Caribs zijn door de menselijke botten die worden gevonden. Het lijkt alsof iedereen (aangezien hij zegt “when we saw these..”) er al vanuit gaat dat hier kannibalisme plaats vind en de Island Caribs dus al synoniem staan voor kannibalisme. Dit idee moet dus, zoals eerder ook al is vermeld mee terug naar Spanje zijn gereisd met de eerste reis van Columbus. Om aan de hand van enkele menselijke botten te concluderen dat er sprake is van kannibalisme is op zijn zachtst gezegd overdreven, aangezien de vondst van menselijke schedels in de huizen eerder nog leidde tot een conclusie over voorouder verering. Waarin zit het verschil tussen het houden van een menselijke schedel of andere botten in het lichaam? Echter met verhalen over de barbaarse praktijken van indianen in verre landen in het achterhoofd, lijkt het voor de Spanjaarden een makkelijke optelsom te zijn. Dit idee wordt door Chanca iets verderop in zijn brief bevestigd, nadat een kapitein samen met enkele mannen het eiland op gaat en na enkele dagen pas terug keert na verdwaald te zijn; luidt de reactie van Chanca en de overige bemanning als volgt.

“We thought that they were eaten by these Caribs, for there seemed no other explanation of their disappearance, since among them were pilots, sailors capable of making the voyage to and from Spain by the stars, and we didn’t think they could get lost in so small place.” (Cohen 1969, 134)

En in gesprek met enkele gevangen indianen aan boord nogmaals.

“ We asked the woman who were held prisoners on the island what kind of people these were; and they replied that they were Caribs. When they understood that we hated these people on account of their cannibalism, they

were highly delighted; and after that, if any Carib man or woman was brought in, they quietly told us that they were Caribs.” (Cohen 1969, 135)

De Island Caribs worden hier als kannibalen afgeschilderd door de Spanjaarden, en hun ideeën worden bevestigd door de Indianen (in plaats van andersom), er moet echter rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de indianen de Spanjaarden als potentiële bondgenoot voor zich probeerden te winnen, door eveneens hun afschuw van kannibalisme te laten blijken en desgewenst hun vijanden als dusdanig te bestempelen. Door sommige wordt dit ook wel beschreven en geïnterpreteerd als politieke propaganda door de Taíno's. Als de Taíno's inderdaad aan Columbus en de Spanjaarden vertelden dat de bewoners (hun vijanden) van de eilanden naar het oosten en zuiden menseneters waren en als het inderdaad om politieke propaganda ging was dit waarschijnlijk om hun eigen geweld tegen de Island Caribs te rechtvaardigen of in de Spanjaarden een bondgenoot te vinden die bereid was mee te vechten of misschien wel beide (Petersen and Crock 2007, 561). Andere opperen de gedachte naar aanleiding van de negatieve uitingen van de Taino over hun verre burens op de eilanden naar het zuidoosten dat er net als de Europeanen een vrees voor het onbekende hadden, en dat ze beide (zowel de Europeanen en de Taíno's) met het idee leefden dat zich aan de randen van hun 'beschaving' monsters en angstaanjagende wezens (in dit geval menseneters) leefden (Petersen and Crock 2007, 562). Eén van de argumenten die voor dit standpunt wordt gegeven is dat een Taino, Columbus had 'verteld' dat ze in eerste instantie dachten dat de Spanjaarden de één-ogige menseneters waren waarover al eerder verteld. Naar aanleiding hiervan is van verschillende kanten het idee gekomen dat de Taino of in ieder geval een hoop van de Taíno's, de Island Caribs nog nooit daadwerkelijk hebben gezien omdat ze, ze anders nooit hadden kunnen verwarren met de Spanjaarden (Petersen and Crock 2007, 561). Even later beschrijft Chanca de Island Caribs uitgebreid in zijn brief, hij verteld over hun huizen, kano's en wapens en gaat daarna gedetailleerd in op enkele opvallende praktijken.

“These people raid the other islands and carry off all the woman they can take, especially the young and beautiful, whom they keep as servants and concubines. They had carried off so many that in fifty houses we found no males and more than twenty of the captives were girls. These woman say that they are treated

with a cruelty that seems incredible. The Caribs eat the male children that they have by them, and only bring up the children of their own woman; and as for the men they are able to capture, they bring those who are alive home to be slaughtered and eat those who are dead on the spot. They say that human flesh is so good that there is nothing like it in the world; and this must be true, for the human bones we found in their houses were so gnawed that no flesh was left on them except what was too tough to be eaten. In one house the neck of a man was found cooking in a pot. They castrate the boys that they capture and use them as servants until they are men. Then, when they want to make a feast, they kill and eat them, for they say that the flesh of boys and woman is not good to eat. Three of these boys fled to us, and all three had been castrated.” (Cohen 1969, 136-137)

Deze passage uit de brief van Chanca laat niet veel aan de verbeelding over, alles wordt in detail beschreven. De conclusies die hij hier trekt, lijken uit zijn oogpunt een logische optel som. De mannen zijn weg, waarschijnlijk een andere eiland aan het plunderen. Aan de gevangenen vrouwen is af te leiden dat ze deze inderdaad meenemen, en de drie gecasteerde jongens is ook een feit. Het enige wat hij in dit geval niet met eigen ogen heeft gezien is het eten van menselijk vlees in de praktijk. Hoewel hij wel een opmerking maakt over het koken van al dan niet een menselijke nek in een pot in één van de huizen. Het zijn ook zonder het kannibalisme al gruwelijke praktijken die hier aan de Island Caribs worden toegeschreven, en ze lijken angst in te boezemen bij de overige indianen in de regio. Dit verschijnsel zou er toen kunnen leiden, dat er bepaalde verhalen ontstaan waardoor deze personen nog verder gedemoniseerd worden. Tot nu toe lijkt het echter nog niet duidelijk of er daadwerkelijk kannibalisme heeft plaats gevonden. Tevens moet er bij deze passage en mogelijk ook andere, de kanttekening geplaatst worden dat Dr. Chanca geen onderdeel uitmaakte van de zogenaamde ‘landing-party’ die deze botten aan trof (Hulme 1998, 17). De aan ons gepresenteerde informatie is dus niet de beschrijving van een ooggetuige maar een notitie van via secundaire bronnen ontvangen informatie die onderhevig kan zijn aan een aantal factoren waaronder overdrijving en inbeelding, waardoor het voor het wetenschappelijk onderzoek een minder aantrekkelijk bron van informatie is.

Goud, slaven & kannibalen

Als we de bronnen bekijken zijn er 3 thema's die continu lijken terug te komen: goud, slaven en kannibalen. Myers zegt hierover dat je bijna het idee zou krijgen dat Columbus zijn eerste twee vragen aan de Indianen telkens zijn: 'Hebben jullie goud? En zijn jullie kannibalen?' Die iedere keer beantwoord lijken te worden met: 'Nee dat hebben we niet en dat zijn we niet, maar beide zijn terug te vinden op naburige eilanden'(Myers 1984, 158). Hij is tijdens zijn reis geobsedeerd met het vinden van rijkdom, het liefst in goud maar als die dit niet in grote hoeveelheden tegen komt lijkt zijn aandacht te verschuiven naar de mogelijkheid de indianen in slavernij te dwingen. Er wordt regelmatig de gedachte geuit dat Columbus het idee van kannibalisme op de Caribische eilanden in stand hield om zo de latere misstanden tegen de Indianen te rechtvaardigen. Het is tevens opvallend dat de overige verhalen van de mensen met staarten en met gezichten van honden na korte tijd tot het rijk der fabelen werden verwezen maar dat het toch wat lastiger te verifiëren fenomeen van kannibalisme bleef bestaan hoewel er voor beide in de bronnen van Columbus geen ooggetuige was (Myers 1984, 159). Dit is tevens één van de belangrijkste argumenten van de tegenstanders: Waarom heeft geen van de eerste bronnen met eigen ogen een vorm van kannibalisme mee gemaakt? Hoewel het ontbreken van bepaalde informatie geen bewijs is voor het niet bestaan zet het wel aan het denken. Bij de latere bronnen die wel schrijven over de grote kannibalistische barbecues zoals De Bry die voor het Caribische gebied beschrijft worden vraagtekens geplaatst mede door de beïnvloeding van eerdere bronnen als die van Columbus en Chanca die ervoor hebben gezorgd dat de Island Caribs voor de Europeanen nog vele eeuwen lang in het geheugen stonden geprent als de angstaanjagende menseneters zoals Columbus ze als eerste beschreef. Indien er geen sprake was van kannibalisme blijft de vraag hangen waarom het onze beeldvorming en die van iedereen na Columbus zodanig heeft beïnvloed dat men er lange tijd vanuit ging dat het daadwerkelijk plaatsvond en dat er tot op de dag van vandaag discussies rondom blijven hangen. Wat waren de redenen dat kannibalisme (mits het daadwerkelijk niet plaats vond) toch is blijven hangen? Er zijn hier volgens mij verschillende redenen aan toe te schrijven. De belangrijkste, zoals die door vele ook wordt beschreven is dat het door de Spanjaarden is aangegrepen om de slavernij en misstanden tegen de Indianen te rechtvaardigen. Er werd al snel onderscheid gemaakt

tussen de kannibalen en de vredelievende Indianen en dit werd de scheidslijn tussen een mogelijke bekering tot het christendom of een verloren ziel waartegen elk geweld werd gerechtvaardigd. Een andere reden is te vinden bij o.a. de Taíno's en de Caribs zelf, de Taíno's zochten een mogelijke bondgenoot in de Spanjaarden en beschuldigden de Caribs mogelijk daarom van kannibalisme, de Caribs (voornamelijk in een later stadium) adopteerden het idee van Kannibalisme om zo angstaanjagend over te komen en westerse kolonisten ervan te weerhouden op deze eilanden te vestigen, iets wat voor lange tijd heeft gewerkt, maar uiteindelijk hun eigen ondergang betekende (Myers 1984, 177).

Hoofdstuk 4: Kannibalisme in historische bronnen wereldwijd

Hoewel kannibalisme op de Caribische eilanden hier centraal staat, kunnen we niet om het feit heen dat het vermeende Kannibalisme op de Caribische eilanden geen losstaand fenomeen is, en onderdeel is van een groter geheel. Kannibalisme heeft naar verluidt op meerdere plekken op deze aardbol plaats gevonden. Van zowel geografisch als cultureel gezien relatief dicht bij het Caribische gebied, te weten in Amazonië, als aan de andere kant van de wereld van Afrika tot het Pacifische gebied. Door de geschiedenis heen zijn op allerlei plekken verhalen over kannibalisme opgedoken. Echter degene die in dit hoofdstuk behandeld zullen worden zijn degene met een zekere connectie tot het vermeende kannibalisme wat op de Caribische eilanden heeft plaats gevonden. Het zij doordat deze in de zelfde tijdsgeest dan wel onder relatief vergelijkbare omstandigheden (dat wil zeggen: kolonialisme, Europese dominantie over een onbekende cultuur). De voorbeelden die hier behandeld zullen worden zijn voorbeelden uit de eerder genoemde gebieden van Amazonië en het Pacifische gebied. Het gaat hier om kortstondige voorbeelden die er voor dienen ons een beeld te verschaffen van de westerse kijk op Kannibalisme in andere gebieden om vervolgens vergelijkingen dan wel verschillen zichtbaar te laten worden met het Caribische gebied.

4.1 Kannibalisme in Brazilië

In 1549 vertrok Hans Staden vanuit Sevilla voor de tweede keer op een reis naar Zuid-Amerika. De Duitser uit Homberg was enkele jaren eerder naar Portugal afgereisd op zoek naar een mogelijkheid om de nieuwe wereld met eigen ogen te zien. Via wat omwegen kwam hij uiteindelijk als 'schutter' terecht op het schip van kapitein Pintado die op het punt stond te vertrekken op een handels missie richting Brazilië (Hans Staden 1557, 30). In 1547 vertrok hij op zijn eerste reis vanuit Lissabon, via Barbary (waar eerst nog met enkele 'witte Moren' afgerekend moest worden) naar de nieuwe wereld. Na 48 dagen op zee kwamen ze aan bij de haven van Pernambuco (Brazilië) (Hans Staden 1557, 32-33). Gedurende zijn eerste verblijf in Brazilië komt Hans Staden al in aanraking met de vijandige natives van dit gebied. Het dorp waar ze zich in bevinden kwam onder aanval van de Indianen die dag en nacht de aanvallen doorzetten, om zich uiteindelijk bij

een tegenaanval pas weer terug te trekken in de omringende bossen. De aanvallen hebben uiteindelijk een maand lang geduurd, waarna zoals Hans Staden zelf beschrijft: “De barbaren zagen in dat ze niet van ons konden winnen en gaven het op”(Hans Staden 1557, 37). Na een mislukte aanval op een Frans schip wordt de terug reis richting Portugal weer ingezet en op 8 oktober 1548 arriveren ze in Lissabon. Met zijn honger naar avontuur en nieuwsgierigheid naar de nieuwe wereld nog niet gestild vertrok hij richting Castille, hier vond hij 3 schepen met als bestemming Rio Plata, Zuid-Amerika. Op de vierde dag na Pasen in 1549 vertrekken de schepen met Hans Staden aan boord uit San Lucar (Hans Staden 1557, 39). Na een lange reis wordt het nieuwe continent bereikt maar de haven waarop werd gevaren werd niet aangetroffen en er werd besloten de kust te volgen. Na wat perikelen komen ze aan in de haven die als tussenstop diende, hier wordt her-bevoorraad en gewacht op de andere 2 schepen (waarvan er uiteindelijk maar 1 aankomt) alvorens door te gaan naar het land van bestemming. Onderweg naar Sancte Vicente om een nieuw schip te kopen, komt het schip in een storm terecht en wordt het stuk geslagen op de rotsen. In Sancte Vicente aangekomen leren ze over de drie stammen die in dit gebied leven. De Tupin Ikin die bevriend zijn met de Portugezen. Ten noorden hiervan wonen de Tupin Imba en ten zuiden wonen de Carios. De Tupin Imba worden zowel door de andere lokale stammen als door de Portugezen gevreesd (Hans Staden 1557, 51-52). Hierna volgt een periode waarin Hans Staden in dienst is bij de Portugezen, hier komen we in zijn verhalen de volgende passage tegen:

“It was necessary for us to keep particular watch at two seasons of the year, especially when the savages go forth to make war on their enemies. Of these two seasons the one occurred in the month of November, when certain fruit which they call in their language Abbati became ripe, from which fruit the savages make a drink called Kaa Wy. At the same time they gather a root called mandioca which they mix with the fruit when it is ripe to make the drink. This drink is made ready against their return from war so that they can enjoy it when they eat their enemies, and they make merry for a whole year

when the time of the Abbati arrives.” (Hans Staden 1557, 57)

Dit is één van de eerste verwijzingen naar kannibalisme die we tegen komen in de teksten van Hans Staden, en hij lijkt deze kennis verkregen te hebben van de Portugezen en lokale ‘vriendelijke’ stammen die hier woonden. Toen Hans Staden op de een dag het bos in ging om voedsel (en zijn slaaf die voor hem voedsel zocht) te zoeken, werd hij omsingeld, gevangen genomen en verwond aan zijn been. In de volgende passage merken we hoe hij zelf al het gevoel heeft dat die opgegeten zal worden, en dat de indianen dat ook lijken te bevestigen door het uit te beelden:

“As we approached the sea I saw the canoes about a stone’sthrow away, which they had dragged out of the water and hidden behind the shrubs, and with the canoes were great multitudes of savages, all decked out with feathers according to their custom. When they saw me they rushed towards me, biting their arms and threatening me, and making gestures as if they would eat me.” (Hans Staden 1557, 59)

Hierna volgt wat geruzie tussen de indianen over wie de nieuwe gevangen mag hebben, en is het de ‘koning’ die besluit dat er een feest gehouden wordt waar hij zal worden opgegeten:

“But at last the king, who desired to keep me, gave orders to carry me back alive so that their women might see me and make merry with me. For they intended to kill me “Kawewi Pepicke”: that is, to prepare a drink and gather together for a feast at which they would eat me.” (Hans Staden 1557, 60)

Het hele idee werd vervolgens nog een versterkt toen Staden aankwam bij het dorp van de Tuppin Imba en gedwongen werd iets tegen de lokale vrouwen te zeggen:

“We landed on a beach close by the sea, and there were the women folk in a plantation of mandioca roots. They were going up and down gathering

roots, and I was forced to call out to them and say: A junesche been ermi vramme, which means: I your food have come.” (Hans Staden 1557, 65)

Even later vinden we een voor ons interessant dialoog tussen Hans Staden en Ipperu Wasu (degene die Hans Staden gevangen houdt) waaruit blijkt dat de Tuppin Imba goed bevriend zijn met de fransen net zoals de Portugezen dat zijn met de Tuppin Ikin waarover Wasu het volgende te zeggen heeft:

“Moreover, the Portuguese had come to their country, desiring to trade with them, and when they had gone down in all friendship and entered the ships, as they are to this day accustomed to do with the Frenchmen, the Portuguese had waited until sufficient numbers were on board, and had then seized and bound them, carrying them away to their enemies who had killed and eaten them.” (Hans Staden 1557, 69)

We zien hier dus al beschuldigingen en aantijgingen van Kannibalisme heen en weer, deze zijn absoluut vergelijkbaar met de beschuldigingen tussen verschillende stammen die we ook gezien hebben bij Columbus zijn reis door de Cariben. Later lijkt een Fransman zelfs de opdracht dan wel toestemming te geven voor dezen kannibalistische praktijken:

“He commenced to speak to me in French, which I could not well understand, and the savages stood round about and listened. Then, when I was unable to reply to him, he spoke to the savages in their own tongue and said: “Kill him and eat him, the good-for-nothing, for he is indeed a Portuguese, your enemy and mine.” This I understood, and I begged him for the love of God to tell them not to eat me, but he replied only: They will certainly eat you.” (Hans Staden 1557, 71)

Als één van de slaven ziek wordt en niet meer te redden lijkt, beschrijft Staden hoe ze hem opaten en hoe hij er zelf een ooggetuige van werd,

“one came from the huts where I was and called the women-folk to make a fire beside the body. Then he cut off the head, for the man had lost an eye from his disease and his appearance was horrible, and throwing away the head, he singed the body at the fire. After this he cut him up and divided the flesh equally, as is their custom, and they devoured everything except the head and intestines, which they did not fancy, on account of the man’s sickness. As I went to and fro in the huts I saw them roasting here the feet, there the hands, and elsewhere a piece of the trunk.” (Hans Staden 1557, 93)

Later beschrijft Staden ook zijn ooggetuige verslag hoe het lichaam van de tweede Christen (zoals hij het zelf verwoord) in zijn bijzijn opgegeten wordt,

THERE was a king over certain huts which were close to my hut, named Tatamiri, and he had charge of the roasted flesh. He caused drink to be prepared, according to their custom, and all the savages gathered together, drinking, singing, and making very merry. The day following they cooked the flesh again and ate it. But the flesh of Hieronymus remained in the hut where I was, hanging in the smoke, in a pot over the fire for three weeks, until it was as dry as wood. This was due to the fact that one of the savages named Parwaa had gone to collect roots with which to prepare drink to be served when Hieronymus was eaten (Hans Staden 1557, 104) ...The next day, early in the morning, they cooked the flesh again and ate it very quickly (Hans Staden 1557, 107)

Overeenkomsten en verschillen

We zien verschillende overeenkomsten tussen de bronnen van Columbus en Hans Staden, de opvallendste overeenkomsten die we tegen komen zijn:

- Beschuldigingen tussen verschillende groepen/stammen over en weer: Dit is een fenomeen wat in beide bronnen terug komt, en waarbij we ons kunnen afvragen of hier een andere reden achter zit. Zoals bijvoorbeeld het zwart maken van de vijand.
- Passages waarin Indianen denken dat de Europeanen kannibalen zijn: in beide bronnen komen passages voor waar men interpreteert dat de Indianen dachten dat de Europeanen kannibalen waren.
- De taal barrière: Staden lijkt er in veel gevallen van overtuigd te begrijpen wat de Indianen zeggen. De vraag is in hoeverre Staden de taal vaardig was dat hij tot al deze conclusies is gekomen. We zien dat de taalbarrière bij Columbus tot veel verwarring heeft geleid.

We komen echter ook verscheidene opvallende verschillen tegen:

- Ooggetuige verslagen: enkele van de kannibalistische praktijken die Staden mee maakt, beschrijft hij als een ooggetuige en tot in detail. Dit in tegenstelling tot de reizen van Columbus, waar men aan de hand van vermoedens en indirecte aanwijzingen tot de conclusie komen van kannibalisme.
- De indianen vertellen zelf dat ze kannibalen zijn: een ander belangrijk verschil met de bronnen van Columbus is dat de Indianen door wie Staden gevangen wordt gehouden, laten zelf duidelijk aan hem blijken dat ze kannibalen zijn, en meldde hem meerdere keren dat ze hem gaan opeten en dat ze dit ook met andere doen (er van uitgaande dat de interpretatie van Staden klopt).

4.2 Kannibalisme in 19de eeuw Fiji

Fiji, een eilanden groep bestaande uit meer dan 300 eilandjes in de zuid Pacifische oceaan, in de 19de eeuw beter bekend in 't westen en de reis literatuur als 'the cannibal islands' (Obeyesekere 1998, 64). Uit de hoek van antropologen die onderzoek hebben gedaan naar kannibalisme op de eilanden van Fiji komen vaak negatieve geluiden op het werk van Arens waarin geclaimd wordt dat kannibalisme nooit heeft plaats gevonden.

En dat het kannibalisme in het midden van de 19de eeuw in Fiji is gebaseerd op onberispelijke verklaringen. O.a. Marshal Sahlins reageerde fel op het werk van Arens die beweerd dat er praktisch nergens kannibalistische samenlevingen hebben bestaan, door een vergelijking te trekken met holocaust ontkeners (Obeyesekere 1998, 64). Enkele van deze, door sommige onberispelijke verklaringen genoemd zullen hier naar voren komen en nogmaals bekeken worden. De twee bronnen waar we naar zullen kijken zijn de cases van William Endicott en John Jackson.

William Endicott

De verhalen en verklaringen van William Endicott komen uit de periode van 1829 tot 1832. Zo beschrijft Endicott hoe hij in de buurt van het eiland Venua Levu van lokale vrouwen, die naar het schip waren gekomen om te ruilen; te horen kreeg dat de mannen in een gevecht waren beland met de Andregette stam en enkele van hen hadden vermoord en er 3 gevangen hadden genomen, en hij begreep dat ze nu een groot feest, een 'soleb' zouden voorbereiden. William Endicott is nieuwsgierig geworden en vraagt aan de kapitein toestemming om aan wal te gaan en dit feest bij te wonen. Eenmaal aangekomen beschrijft hij:

"The bodies of the three dead savages were carried in front, lashed on long poles in a singular manner. They were bound with wythes by bringing the upper and lower parts of the legs together and binding the body, and the arms in a simillar manner ... the King sent the smallest of the three bodies to a friendly neighbouring tribe from whom he had received similar tokens of friendship. This was a great day in Bona-ra-ra, because more is thought of the savage who kills one man and carries him home, than of one individual who may kill a hundred and let their dead bodies fall into the hand of the enemy. Their chief glory consists not so much in killing, as in eating their enemies (Obeyesekere 1998, 66-67).

The heads were removed, and then the right hand and the left foot and finally all limbs were seperated from the body. After which an oblong piece was removed 'commencing about eight inces, and three or four inches wide at the broadest part'. This was for the king and it was laid aside." (Obeyesekere 1998, 68)

“The entrails and vitals were then taken out and cleansed for cooking. But i shall not here particularize. Ther scene is too revolting. The flesh was then cut through the ribs to the spine of the back which was broken, thus the body was seperated into two pieces ... I saw after they had cut through the ribs of the stoutest man, a savage jump upon the back, one end of which rested upon the knees of another savage, three times before he had succeeded in breaking it...” (Obeyesekere 1998, 68)

“...The head of the savage which was last taken off, was thrown towards the fire, and being thrown some distance it rolled a few feet from the men who were employed around it; when it was stolen by one of the savages who carried it behind the three where I was sitting. He took the head in his lap and after combing away the hair from the top of it with his fingers picked out the pieces of the skull which was broken by the war club and commenced eating the brains... There was no part of these bodies which I did not see cleansed and put in the oven.” (Obeyesekere 1998, 68)

Om het geheel compleet te maken wordt William Endicott de volgende dag nog uitgenodigd om naast de koning te zitten en mee te eten, hij krijgt iets voorgeschoteld wat als die het uitpakt een voet afgehakt bij de enkel en de tenen blijkt te zijn, hij verzint een smoes om het niet te hoeven eten.

Hoewel het geheel leest als een verslag van gebeurtenissen die Endicott heeft meegemaakt, zijn er genoeg redenen om er kritisch naar te kijken. In de 19^e eeuw waren de zeemansverhalen, de grote verhalen over avontuur en het onbekende zeer populair, er wordt door sommige dan ook beweerd dat dit precies is wat er bij Endicott gebeurt. Het worden dan deels etnografische verhalen die vol staan met feitelijke zaken en dagelijkse gebeurtenissen maar die op sommige punten overlopen in de fantasie van de schrijver, waar de waarheid sterk wordt aangedikt of misschien zelfs geheel verzonnen is. Om deze bronnen dus te gebruiken bij het onderzoek naar kannibalisme zullen we ze eerst nader moeten bekijken. Gannath Obeyesekere geeft in zijn ‘Cannibal feasts in nineteenth-century Fiji’ (Obeyesekere 1998) enkele redenen waarom er volgens hem enkele dingen niet kloppen aan het verhaal van William Endicott. Allereerst worden er door hem vraagtekens gezet bij het gegeven dat er iemand wordt beschreven die de

schedel met zijn vingers leeg pikt en opeet, dit staat lijnrecht tegenover de afkeer van het menselijk hoofd bij het kannibalisme op Fiji. In de verhalen worden de hoofden als eerste afgehakt om vervolgens niet meer naar om te kijken bij het consumeren van de rest van het lichaam. Het volgende punt wat Obeyesekere naar voren brengt is het feit dat hoewel de kapitein bekend was met dit gebied en zijn inwoners, hij Endicott toch naar een kannibalistisch feest liet gaan en hem niet aanraade om niet te gaan of meerdere mensen met hem mee te brengen.

Ook wordt naar voren gebracht dat in een eerdere situatie in Ovalau, twee zeemannen waren aangevallen en gedood door de bewoners van het eiland waarna ze volledig van hun kleding en wapens werden ontdaan, maar vervolgens niet werden meegenomen om op te eten. Tevens worden er vraagtekens gezet bij een feest ter gelegenheid van dezelfde koning, waar Endicott samen met enkele andere wordt uitgenodigd en waar hij uitgebreid verslag van doet maar geen spoor van kannibalisme is te bekennen.

Obeyesekere merkt hier op dat het opvallend is dat nu er meerdere mensen mee zijn, zich geen kannibalisme voor doet. Hoewel we door deze punten misschien iets kritischer naar de rest van de tekst gaan kijken zijn het geen argumenten om de hele tekst van Endicott als een verzinsel af te doen. Er is te weinig bekend over kannibalisme op de eilanden van Fiji om bepaalde uitspraken te doen en hier conclusies aan te verbinden zoals Obeyesekere die hier doet met betrekking tot het opeten van delen van het hoofd en de hersenen door een individu en het niet voorkomen hiervan in eerdere verhalen. Een uitzondering op de regel is geen argument om iets als onwaar te beschouwen, hetzelfde geldt voor de kritiek die komt op het laten liggen van de twee lijken van Europese zeemannen wat zou duiden op een afwezigheid van kannibalisme. Terwijl er ook door Endicott duidelijk wordt beschreven dat het voor de inwoners van deze gebieden een groot goed is de vijand levend gevangen te nemen om vervolgens op te eten, mogelijk is er geen eer te behalen in het terug keren met de levenloze lichamen van de vijand. Ook dit is dus een kritiekpunt wat geen stand lijkt te houden. Over het feit of het een slim besluit is geweest van de kapitein om een bemanningslid alleen aan wal te laten gaan valt te twisten maar of hierdoor de echtheid van het verhaal ter sprake komt is een ander verhaal. Het latere feest waar Endicott en andere worden uitgenodigd en geen enkele vorm van kannibalisme wordt aangetroffen is eveneens een argument zonder inhoud omdat het feest wordt beschreven als een tribute van de lokale chiefs

aan deze 'koning' waar ze te gast zijn waar onder andere huizen voor hem worden gebouwd. Terwijl het feest waar Endicott eerder was wordt beschreven als een 'Soleb', een feest naar aanleiding van een gevecht met de vijand waar gevangen zijn genomen. Obeyesekere lijkt hier alle feesten en gebruiken over één kam te scheren, er was geen aanleiding om te verwachten dat er bij ieder feest kannibalistische rituelen plaats zouden vinden. De hierboven genoemde kritiek houdt dus geen stand. Wel zijn er enkele punten die o.a. Obeyesekere ook aan het licht brengt en wel vraagtekens oproepen over de echtheid van dit verhaal, het gaat hier om een vreemde gang van zaken in de door hem genoemde datums dat het Kannibalistische feest heeft plaatsgevonden en de log die hij bij hield. Zo beschrijft hij dat het heeft plaats gevonden in de maand van maart in 1831, hij beschrijft echter ook zelf dat ze tot 22 maart hard aan het werk zijn, en dat er tot 22 maart doorgedaan wordt met vissen en dat er niet veel bijzonders is gebeurd. Op 22 vindt er een schipbreuk plaats, na 28 maart kan het ook niet gebeurd zijn want dan is de kapitein niet aanwezig (en deze geeft hem de toestemming om te gaan). Dit laat de periode van 22 tot 28 maart open, maar dit is onwaarschijnlijk omdat Endicott beschrijft dat de lokale vrouwen naar het schip komen om te ruilen (beche-le-mer en schildpad schilden die naar het schip werden gebracht om vervolgens naar China te vervoeren) er was echter geen schip om deze in te laden (Obeyesekere 1998, 69-70). Tevens heeft Endicott een log bijgehouden tijdens zijn reis, het opvallende is, is dat er in zijn log geen notie wordt gemaakt van het feit dat hij ooggetuige was van kannibalisme op de eilanden van Fiji (Obeyesekere 1998, 70).

John Jackson

Een andere vaak gebruikte bron van informatie met betrekking tot informatie over dit gebied in de 19e eeuw zijn de verhalen van John Jackson, beter bekend als 'Cannibal Jack'. Op verzoek van zijn kapitein (Kapitein Erskine) hield Jackson een logboek bij van de gebeurtenissen op de reis. Enkele van deze gebeurtenissen omvatten de zogenaamde Cannibal Feasts waarvan er één als volgt wordt omschreven door Jackson:

"The Bodies, which were painted with vermillion and soot, were carefully handed out, and placed on the road, or rather square, between the king's house and the bure [temple] ... At last they hauled them up to a place that was used purposely

for dressing, cooking, and eating of human flesh ... The king being very impatient to begin, and not choosing to wait till it was properly prepared, told the butcher just to slice off the end of the noses, and he would roast them while he was getting the other parts ready. The butcher did as he was orderd, and handed the three ends of the noses to his majesty, which he grasped hold of very nimbly, and put on hot stones to warm a little, not wishing to lose any time. The first he hardly let warm through, but while he was eating it, the second got a little better done, which he demolished... (Jackson 1967:426-7 in Obeyesekere in Canibalism and col.world)” (Obeyesekere 1998, 65)

Ook hier krijgen we te maken met de vraag naar authenticiteit van de bron, hoewel Jackson de gebeurtenissen zelf als waarheid beschrijft zetten de critici hier hun vragentekens bij. Er wordt dan voornamelijk gewezen op de verschillende versies van het verhaal die er zijn uitgebracht. Jackson kreeg van zijn kapitein de opdracht om in zijn vrije uren een dagboek bij te houden van de gebeurtenissen aan boord van het schip, Jackson zelf was dus van huis uit geen scheepsjournalist maar imiteerde wel deze stijl. Zijn bevindingen zijn bijgevoegd bij het boek van Kapitein Erskine over zijn eerste tocht naar de eilanden in het westelijk pacifisch gebied, John Jackson heeft echter zelf ook twee boeken geschreven, één daarvan is: ‘Jack the Cannibal killer’ (Deze is helaas verloren geraakt) en de andere is ‘Cannibal Jack’, geschreven in 1889 (Jackson was toen 70) en bedoeld als autobiografie (Obeyesekere 1998, 72). We moeten er daarom rekening mee houden dat Jackson al vanaf het begin schreef voor een markt, schreef voor een vraag naar avontuur en het onbekende en zijn verhaal mogelijk aangedikt of verzonnen zijn.

Overeenkomsten en verschillen

De belangrijkste overeenkomst met de bronnen van Columbus en de bronnen van Fiji is het feit dat we ook hier te maken hebben met een dominante Europese koloniale cultuur die in aanraking komt met een (in dit geval ‘relatief’) onbekende cultuur waar er melding wordt gemaakt van vermeend kannibalisme.

De verschillen die we aantreffen in de bronnen van Fiji treffen we eveneens aan in de bronnen van Staden, het gaat hier om de volgende opvallende verschillen:

-De lokale bevolking verteld de Europeanen zelf dat ze kannibalen zijn. In het geval van

Endicott vertelt een groep lokale vrouwen hem over het kannibalistische feest dat hun eigen stam zal gaan houden en nodigen hem hier zelfs vol trots voor uit.

-In Fiji zien we net als bij Staden in Brazilië maar in tegenstelling tot Columbus, dat er hier ook sprake is van ooggetuige verslagen waarin het kannibalisme tot in detail beschreven worden.

Naar de historische correctheid/waarheid van de behandelde bronnen zullen we echter alleen maar kunnen gissen. Maar of deze verhalen uit Brazilië en Fiji nu waar zijn of niet, ze hebben de Europese kijk op de onbekende wereld, haar bewoners en dus de beeldvorming over kannibalisme zeer zeker beïnvloed en gekneed tot wat het uiteindelijk is geworden. Het is opvallend dat het thema van kannibalisme keer op keer door de geschiedenis heen blijft terug keren, en zich vaak afspeelt in een setting van een koloniale cultuur die in aanraking komt met een onbekende cultuur, vaak aan de randen van de bekende wereld.

Hoofdstuk 5: Kannibalisme in Archeologische context

Na het onderzoek van de historische bronnen blijkt dat we met enkel deze bronnen nooit een definitief uitsluitsel zullen krijgen of er daadwerkelijk kannibalisme heeft plaats gevonden in het Caribische gebied. Bij deze bronnen zal door onderzoekers altijd de vraag gesteld worden, hoe betrouwbaar en waarheidsgetrouw ze zijn en tevens zal het vraagstuk van misinterpretatie naar voren worden gebracht. Kortom, er zijn genoeg redenen waarom wetenschappers geen conclusies willen en kunnen trekken met enkel de historische bronnen (die voor ons beschikbaar zijn). Er zal dus verder gekeken moeten worden dan de historische bronnen. Archeologie is de logische volgende stap in het onderzoek als een materieel complement op de historische bronnen. We stellen ons de vraag: Wat voor aanwijzingen van kannibalisme vinden we terug in de archeologie? Lange tijd heerste er een taboe op het onderwerp en het bestaan van kannibalisme in het verleden, tegenwoordig wordt er meer onderzoek gedaan, alhoewel archeologisch bewijs voor en tegen kannibalisme, net zoals tekstueel bewijs, open is voor interpretatie.

Bij onderzoek naar kannibalisme is het belangrijk dat we een aantal onderzoeks criteria vaststellen die als richtlijn kunnen dienen voor het onderzoek, en waarbij een duidelijke streep getrokken kan worden wanneer er volgens de archeologische records sprake is van kannibalisme. Er zijn recentelijk relatief veel archeologische opgravingen geweest in het Caribische gebied, maar er het blijkt lastig het onderzoek naar kannibalisme hierbij te betrekken, voornamelijk omdat er binnen de archeologische wereld geen universele consensus is over definitief bewijs voor kannibalisme. Dit is één van de redenen dat we moeten streven naar een standaard aan criteria zodat het fenomeen an sich, niet over het hoofd wordt gezien bij archeologisch onderzoek, en de onderzoekers een houvast hebben. Omdat het archeologisch onderzoek naar kannibalisme in 't Caribische gebied geen grootschalig onderzoek omvat en er op een enkele incidentele vondst na, zullen we ons voor meer informatie moeten richten op archeologische onderzoeken in andere regio's en tijdsperiodes. Om zo meer te leren over het herkennen van kannibalisme in een archeologische context. We zullen kijken waar het onderzoek naar kannibalisme

wereldwijd staat en kijken of het mogelijk is dit ook toe te passen voor de archeologie van het Caribische gebied.

5.1 Archeologische criteria voor en tegen kannibalisme

Als we kijken naar kannibalisme in de archeologie komen we al snel terecht bij de Europese Prehistorie en het Zuidwesten van de VS waar sinds de jaren '80 baanbrekende onderzoeken hebben plaats gevonden met betrekking tot kannibalisme. Onderzoeken zoals die van White (White 1992), Turner & Turner (Turner & Turner 1992) en Villa (Villa 1986) worden gezien als belangrijke bijdrage in het onderzoek naar kannibalisme binnen de archeologie. Het bot materiaal speelt bij deze onderzoeken de belangrijkste rol, hierbij gebruikt men technieken ontwikkeld en verbeterd sinds de jaren 80 en 90 huidig en experimentele archeologische onderzoeken. De wetenschappers interpreteren dit als bewijs voor kannibalisme omdat men nu onderscheid kon maken in de sporen die we aantreffen op bot materiaal en deze kunnen identificeren, hetzij bijvoorbeeld als snijsporen of percussie sporen van een 'hammerstone' tegenover bijvoorbeeld vertrapping en knaagsporen van een knaag- of roofdier. Tevens kan men het verschil vast stellen tussen perimortem modificatie van het bot (veranderingen aan 'vers' bot, dus net vóór, tijdens of net na de dood) en postmortem modificatie (na de dood) van het bot (White, 1992). Deze verschillen zijn van groot belang bij de analyse van botmateriaal met betrekking tot kannibalisme. Een startpunt wat door veel archeologen wereldwijd wordt gehanteerd bij het onderzoek naar kannibalisme in archeologische context zijn de zogenaamde 4 punten van Villa (Villa 1986, 431).

Villa stelt 4 punten vast waaraan kannibalisme in de (neolithische) archeologie kan worden herkend. Ook White gebruikt in zijn boek (die veelal wordt genoemd als het handboek voor kannibalisme in de archeologie) de 4 punten van Villa als uitgangspunt (White 1992, 9). De punten die Villa als identificatie punten voor de verificatie van kannibalisme in een archeologische context noemt, zijn:

1. *Similar butchering techniques in human and animal remains. Thus frequency, location, and type of verified cut marks and chop marks on human and animal*

bones must be similar, but we should allow for anatomical differences between humans and animals;

2. *Similar patterns of long bone breakage that might facilitate marrow extraction;*
3. *Identical patterns of post processing discard of human and animal remains;*
4. *Evidence of cooking; if present, such evidence should indicate comparable treatment of human and animal remains. (Villa 1986, 431)*

Centraal in de identificatie van kannibalisme staat de vergelijking tussen menselijk en dierlijk bot materiaal dat is gebruikt als bron voor voedsel (Villa 1986, 431). Dezelfde conclusie trekt White die stelt dat als menselijke resten in vergelijkbare context, met vergelijkbare gebruikssporen worden gevonden als de fauna, deze het best geïnterpreteerd kunnen worden als bewijs van menselijke consumptie en dus kannibalisme (White 1992, 10).

Turner & Turner hebben zich bij hun onderzoek naar de identificatie van kannibalisme in de archeologische context eveneens gebaseerd op tafonomische criteria en hebben hiervoor 5 indicatoren om vast te stellen of er sprake is geweest van kannibalistische praktijken.

Deze zijn:

1. Perimortem bone breakage
2. Cutmarks (caused by butchering)
3. Burning (or traces of cooking)
4. Anvil or hammerstone abrasions
5. The absence or crushing of most vertebrae (without animal gnawing or bite marks) dit vanwege mogelijke olie extractie (Turner & Turner 1992, 663)

White omschrijft de identificatie en de belangrijkste elementen in de archeologische herkenning van kannibalisme als volgt:

“Key elements in the archaeological recognition of cannibalism as defined here are patterns of surface modification (cut marks, percussion damage, fracture, burning) and representation of human skeletal remains. Bones are embedded under varying amounts of soft tissue, much of it with nutritional value. When the

tissue is removed and/or prepared, the embedded bones often retain characteristic signatures of this processing in the form of scrapemarks, cutmarks, and burning. Furthermore, bones envelop tissues, including fatty marrow, with considerable nutritional value. The removal of the tissues from the bones by percussion leads to diagnostic patterns of bone damage. For archaeological bone, when damage patterns caused by human efforts to prepare and remove tissue reflect a functional exploitation of the body and its elements that is consistent with the extraction of nutrition, the argument for cannibalism is made.” (White 1992, 10,11)

Bij deze criteria wordt de nadruk erg gelegd op de *nutritional value*, zoals voornamelijk terug te zien bij het onttrekken van de merg uit de botten, te herkennen door een bepaalde wijze van het breken van de botten. Als kannibalisme om andere redenen werd uitgevoerd dan expliciet voor de voedingswaarde, zoals bijvoorbeeld om ceremoniële redenen of als onderdeel van een psychologisch wapen tegen een vijand, dan is de vraag of men zo ver ging om de botten te breken voor het merg wat hier in zit. Bij andere doelen dan kannibalisme voor de voedselwaarde, kan men ervan uitgaan dat dit onttrekken van merg uit de botten niet nodig geweest zou zijn.

Hetzelfde geldt voor het weggooiën van de botten, villa zet in zijn punten uit één dat na het gebruik de botten van de menselijke resten samen of op de zelfde wijze als die van de dierlijke resten werden behandeld/weggegooid. Hier geldt wederom dat de achterliggende redenen voor kannibalisme, effect kunnen hebben gehad op de behandeling van de botten. We kunnen ons afvragen of men bij endokannibalisme waar men iemand uit eigen groep consumeerden, de desbetreffende persoon of diens overblijfselen niet alsnog begroef. Of dat de menselijke resten van een vijand na het consumeren voor andere doeleinden werden gebruikt, zoals trofeeën die men in huis hield. In beide voorbeelden leidt het ertoe dat de menselijke resten na het plaatsvinden van kannibalisme anders worden behandeld dan het dierlijk materiaal. Zo luidt ook de kritiek van Cáceres die zegt dat we bij de 4 punten van Villa rekening moeten houden dat er bij bepaalde vormen van kannibalisme weldegelijk een ‘speciale behandeling’ van de botten kan plaats vinden, als het kannibalisme bijvoorbeeld onderdeel is van een bepaald ritueel of cultureel fenomeen en niet enkel voor de voedsel waarde (Cáceres

2007, 900). Als we kannibalisme als geheel willen onderzoeken, en niet enkel kannibalisme voor de voedsel waarde moeten we de punten niet zien als een vereiste aan welke de resten moeten voldoen om binnen het kopje kannibalisme te vallen. We kunnen ze wel gebruiken door bij het aantreffen van één van de punten, te onderzoeken of de andere punten ook voorkomen. Zoals ook White duidelijk maakt in zijn werk zal er bij het ontbreken van menselijke botten die gebroken zijn voor het onttrekken van het bot merg veelal geen conclusie van kannibalisme naar voren komen, omdat men er dan maar vanuit gaat dat dit willekeurige vondsten zijn die gezien kunnen worden als trofeeën van gevechten of als een begrafenis verstoring als gevolg van het feit dat mensen hun dagelijks leven, leven in de buurt of vaak op begraafplaatsen met ondiepe graven (White 1992. 12). Cáceres geeft in haar werk aan (Cáceres 2007, 899) dat er nog een punt is die ons kan helpen bij het identificeren van kannibalisme, dat zijn de sporen van menselijke tanden die op het bot achter gelaten worden en ze noemt dit zelfs de meest directe indicator van antropofagie bij skelet materiaal, dit omdat snij sporen bijvoorbeeld ook ontstaan kunnen zijn door bepaalde rituelen waarbij het bot werd ontdaan van het vlees (Cáceres 2007, 899).

5.2 Bot modificatie als bewijs voor kannibalisme

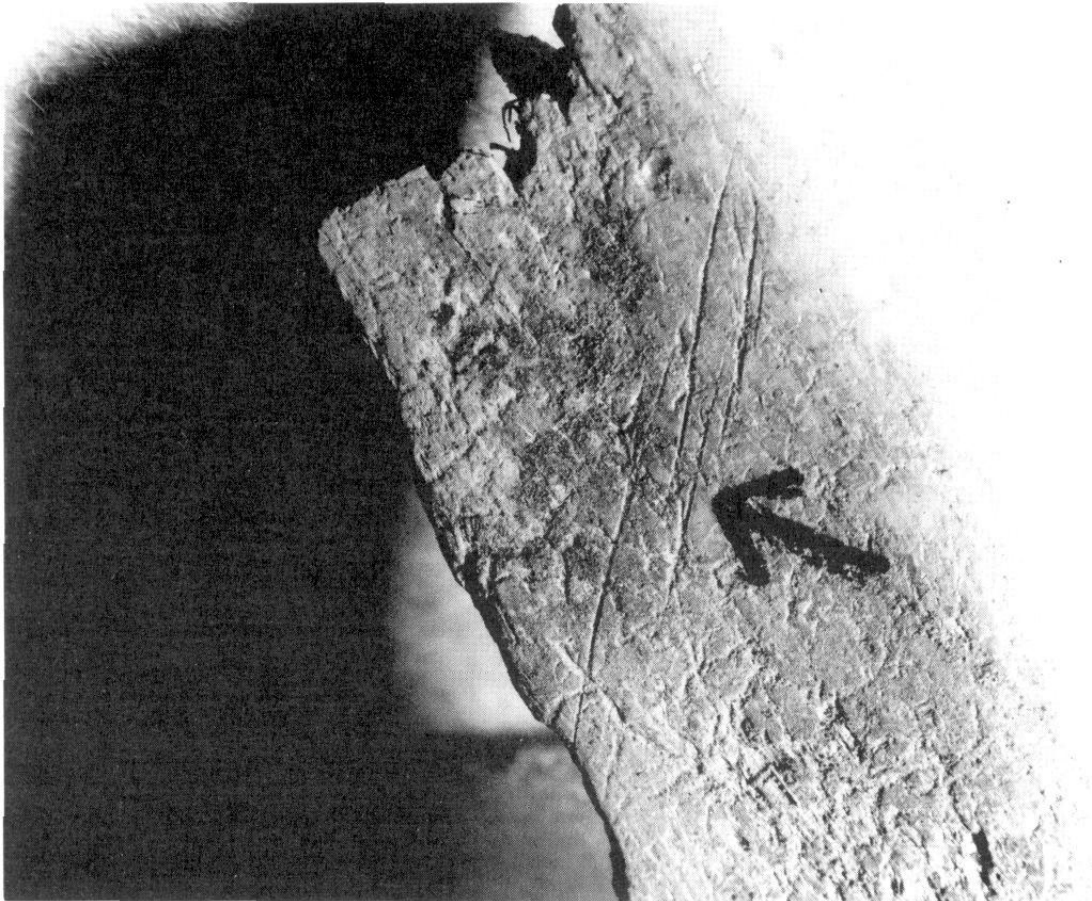
We zullen aan de hand van twee opgravingen, de eerder genoemde criteria langslopen om de belangrijkste aandachtspunten vast te stellen. De opgravingen die hier als voorbeeld dienen zijn:

de *'El Mirador'* site, in het Noorden van Spanje. Het betreft een grot waar op bronstijd niveau verschillende menselijke resten zijn aangetroffen welke sporen bevatten van kannibalisme. (Cáceres 2007, 899) Bij het onderzoek komen de eerder genoemde criteria terug met de toevoeging van sporen van menselijke tandafdrukken. Bij het onderzoek van de El Mirador site werden alle resten microscopisch en macroscopisch onderzocht. De tafonomische schade die is aangetroffen op het menselijk botmateriaal waren snij sporen, botbreuken, menselijke tandafdrukken en bewijs van koken. (Cáceres 2007, 904) En de opgraving op de site *'Canyon Butte Ruin 3'* in het noord oosten van Arizona, de Verenigde Staten. Die oorspronkelijk in 1901 door Walter Hough is opgegraven en waar menselijke botten werden aangetroffen met daarop sporen van kannibalisme. Deze botten worden in het artikel van Turner & Turner overnieuw onder

de loep genomen en onderzocht op mogelijke sporen van kannibalisme (Turner & Turner 1992, 661).

Snijsporen

Bij de opgraving El Mirador zijn 2 type snijsporen gevonden: Insnijdingen en haksporen (*Chopmarks*), hierbij werd gekeken naar het aantal 'snedes', de locatie op het desbetreffende anatomische onderdeel, de verspreiding over het oppervlak (Geïsoleerd, verspreid, geclusterd of gekruist) en de oriëntatie uitgaande van de lengteas van het bot (*oblique, longitudinal, transverse*), minimum en maximum lengte zijn opgenomen in millimeters en indien mogelijk werd de actie beschreven (ontdoen van het vlees, desarticulatie etc.) (Cáceres 2007. 904). In figuur 4 zien we een voorbeeld van de Butte Ruin 3 site, van V-sectie snijsporen gemaakt door een stenen werktuig op menselijk bot,

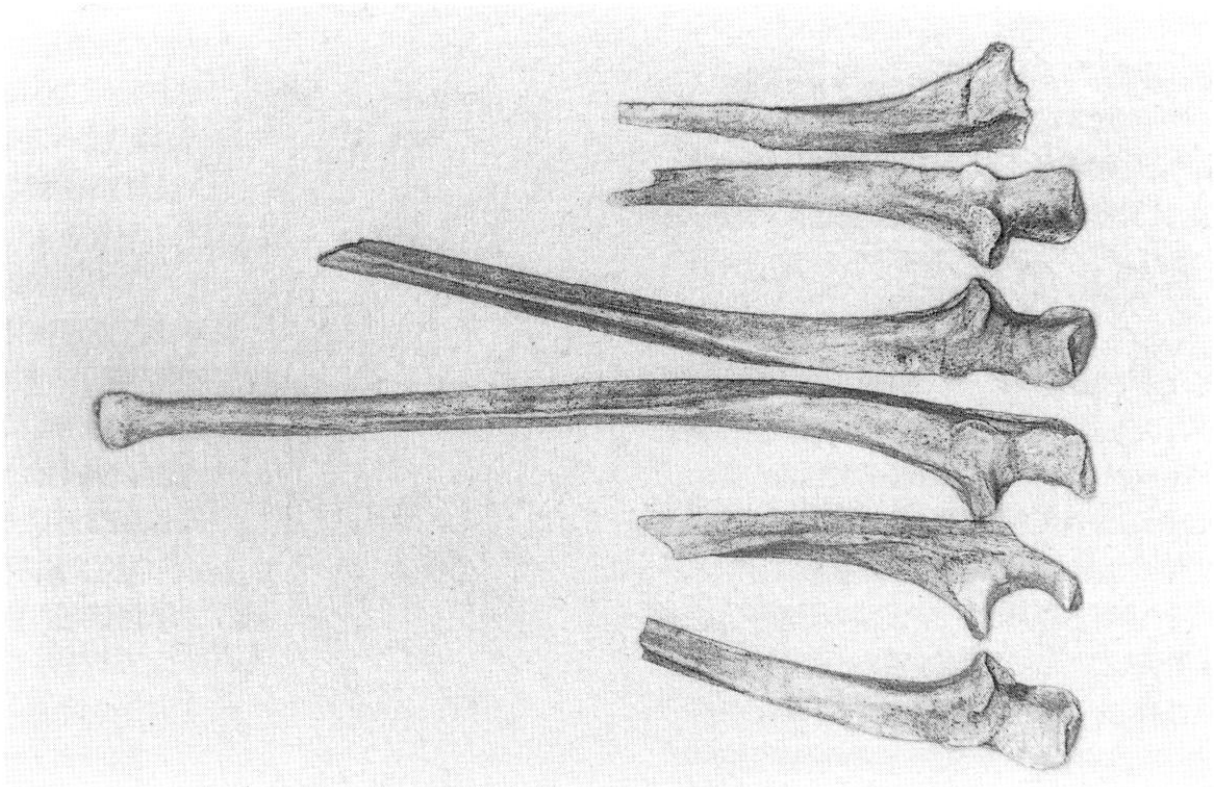

Figuur 4: Voorbeeld van V-sectie snijsporen op menselijk bot, Butte Ruin 3 NE Arizona (Turner & Turner 1992, 671)

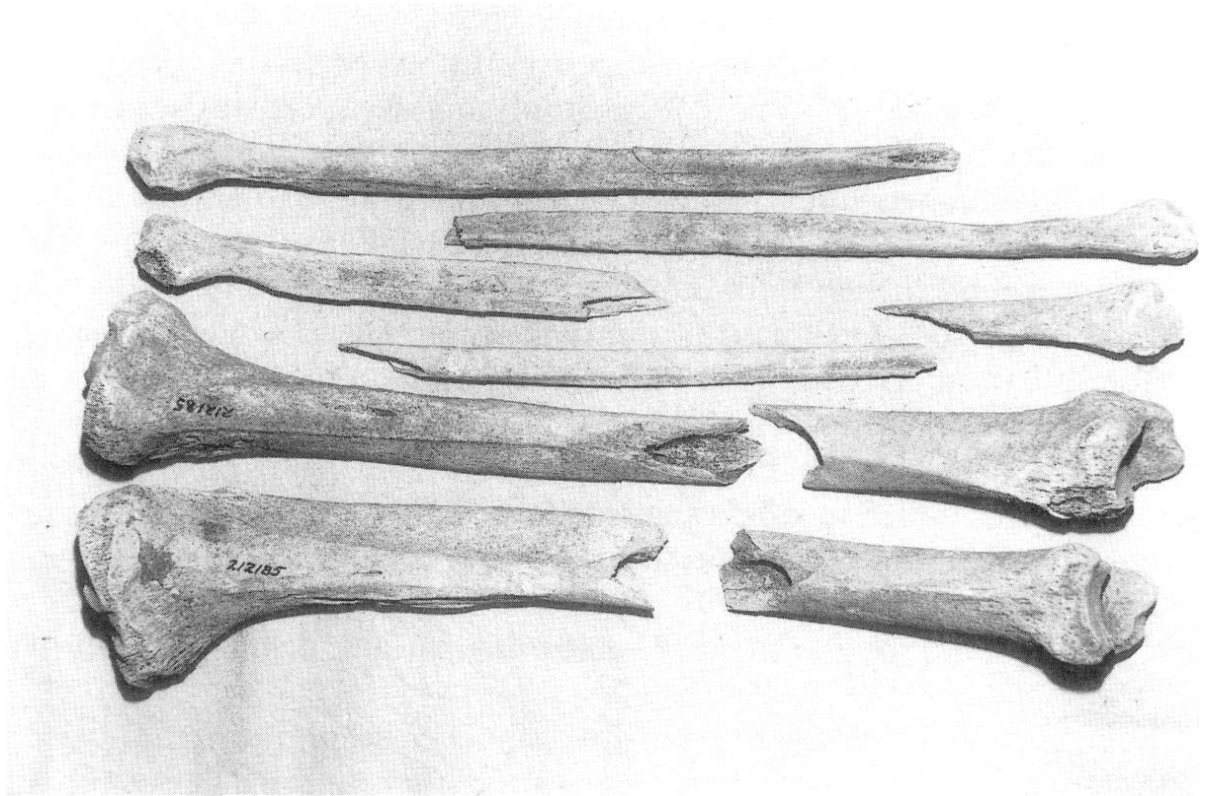
met als vermoedelijk doel de verwijdering van spierweefsel (Turner & Turner 1992, 671).

Botbreuken (Perimortem)

Bij de botbreuken wordt alles gemeten en het soort breuk vastgesteld, hierbij wordt gekeken naar de contouren van de breuk (*transverse, curved/V-shaped, longitudinal*), de hoek van de breuk (*oblique, right, mixed*) ten opzichte van de cortex van het bot, en het uiteinde van de breuk (smooth, jagged) (Cáceres 2007, 904). Tevens werd er gekeken naar de schade op het oppervlak van het bot veroorzaakt tijdens het breken (Cáceres 2007, 905). Een belangrijke rol hier speelt het feit dat we kunnen vaststellen of deze breuken plaats hebben gevonden toen het bot nog 'vers' was (perimortem) of dat het enige tijd na de dood heeft plaatsgevonden (postmortem). Zo is een *curved/V-shape* met *mixed angles* en *smooth edges* vaak een indicatie voor perimortem breuken (Cáceres 2007, 913). Bij de opgraving Butte Ruin 3 van Turner & Turner is er sprake van veel 'mid-shaft' breuken van de long bones (zie fig. 5 & 6), dit breukpatroon verschilt van de patronen die worden achtergelaten door carnivoren waarbij de breuken zich over het algemeen aan de uiteinden van de long bones bevinden.

Figuur 5: Long bone botbreuken op de site Butte Ruin 3, NE Arizona (Turner & Turner 1992, 669)

Figuur 6: Breuk patronen long bones, Butte Ruin 3, NE Arizona (Turner & Turner 1992, 669)

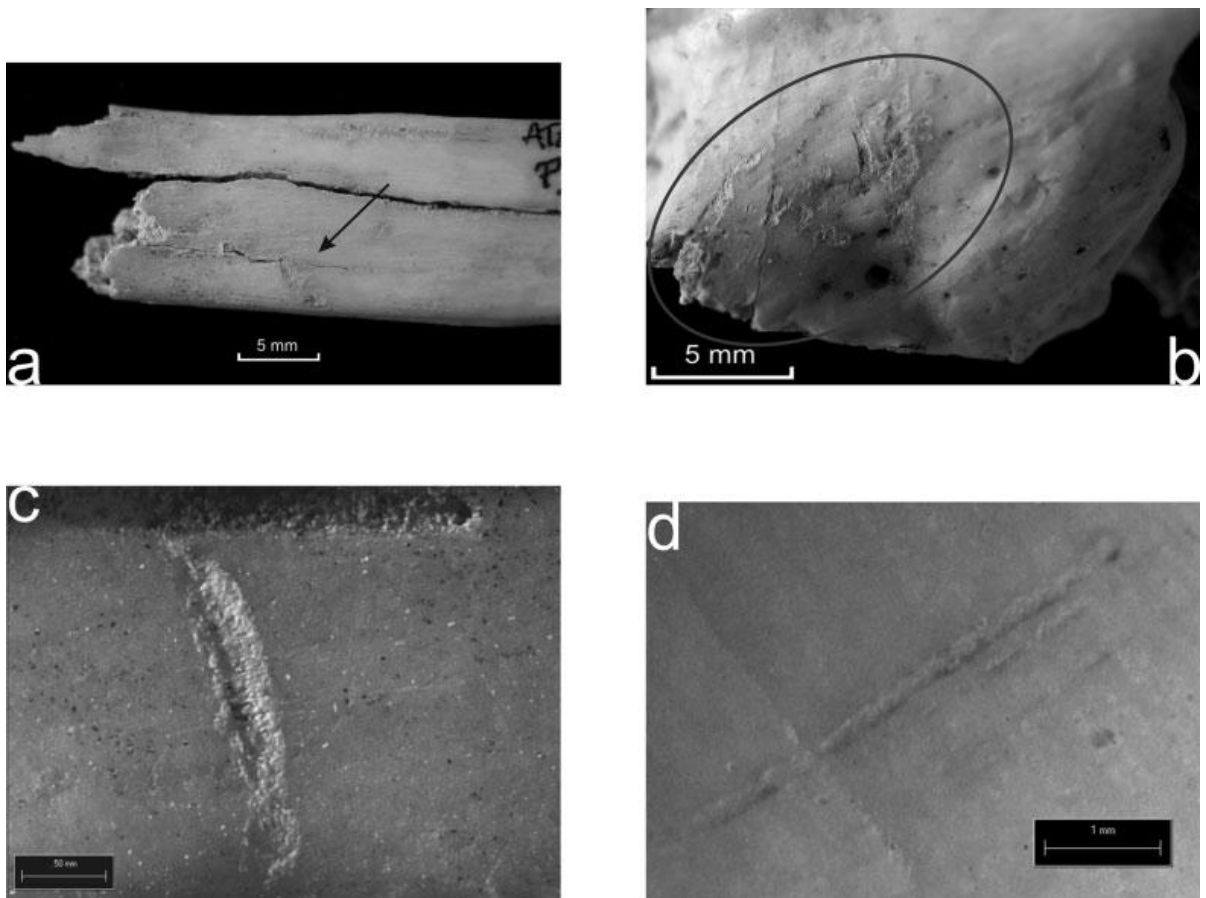
Tandafdrukken

Bij de tandafdrukken wordt gebruik gemaakt van een methodologie vast gesteld door Andrews en Fernández-Jalvo (Cáceres 2007, 905) waarbij zowel rekening wordt gehouden met het type tandafdruk alsmede op welk bot ze voorkomen. In Figuur 7 zien we voorbeelden van menselijke tandafdrukken aangetroffen op de El Mirador site, in Figuur 8 zien we een experiment waar menselijke tandafdrukken, en tandafdrukken van wolven zijn nagebootst om de verschillen te onderscheiden. De sporen die de wolven achter lieten waren overvloediger, dieper en breder dan die door de mens geproduceerd waren (Cáceres 2007, 915). Tandafdrukken komen ook voor in combinatie met 'Peeling', bij peeling wordt het bot tussen de tanden gehouden en gebogen met de handen (Cáceres 2007, 913).

Kooksporen

Sporen van koken werden geïdentificeerd op basis van de aanwezigheid van afgeronde, gepolijste oppervlakken, geconcentreerd aan de uiteinde van de botfragmenten. Tevens

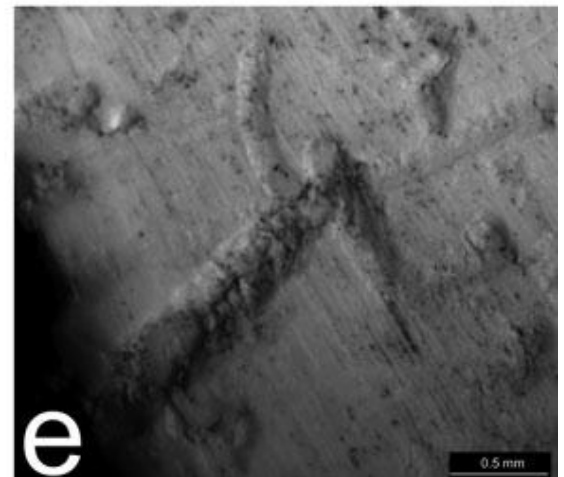
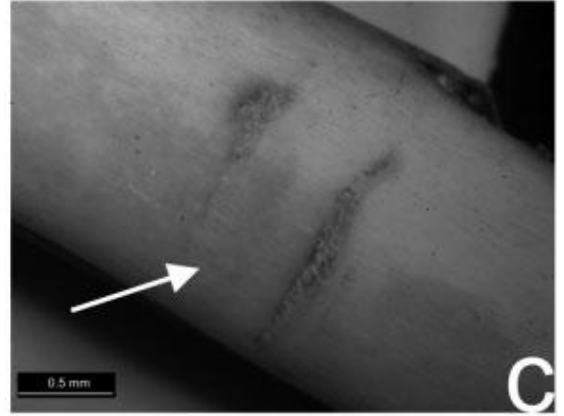
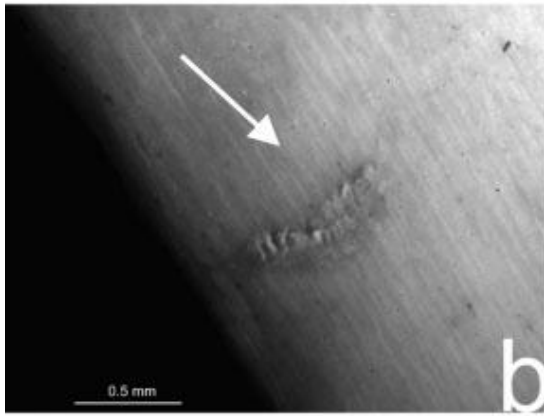
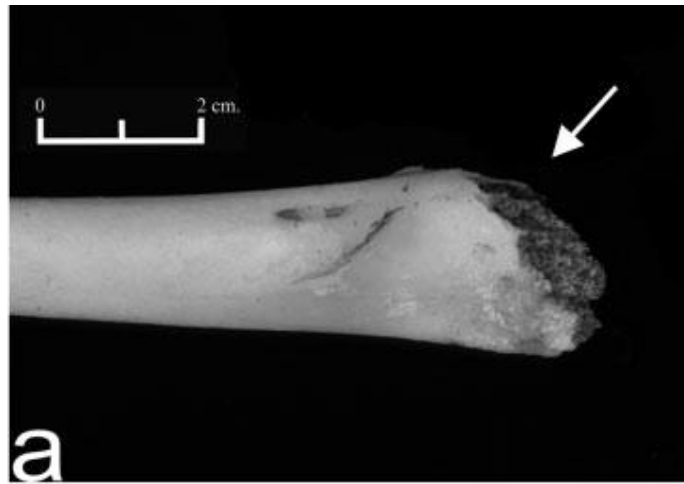
wordt er gekeken naar de 'doorzichtigheid' van het bot, bot wat gekookt is lijkt doorzichtiger als het tegen licht wordt gehouden (Cáceres 2007. 905).

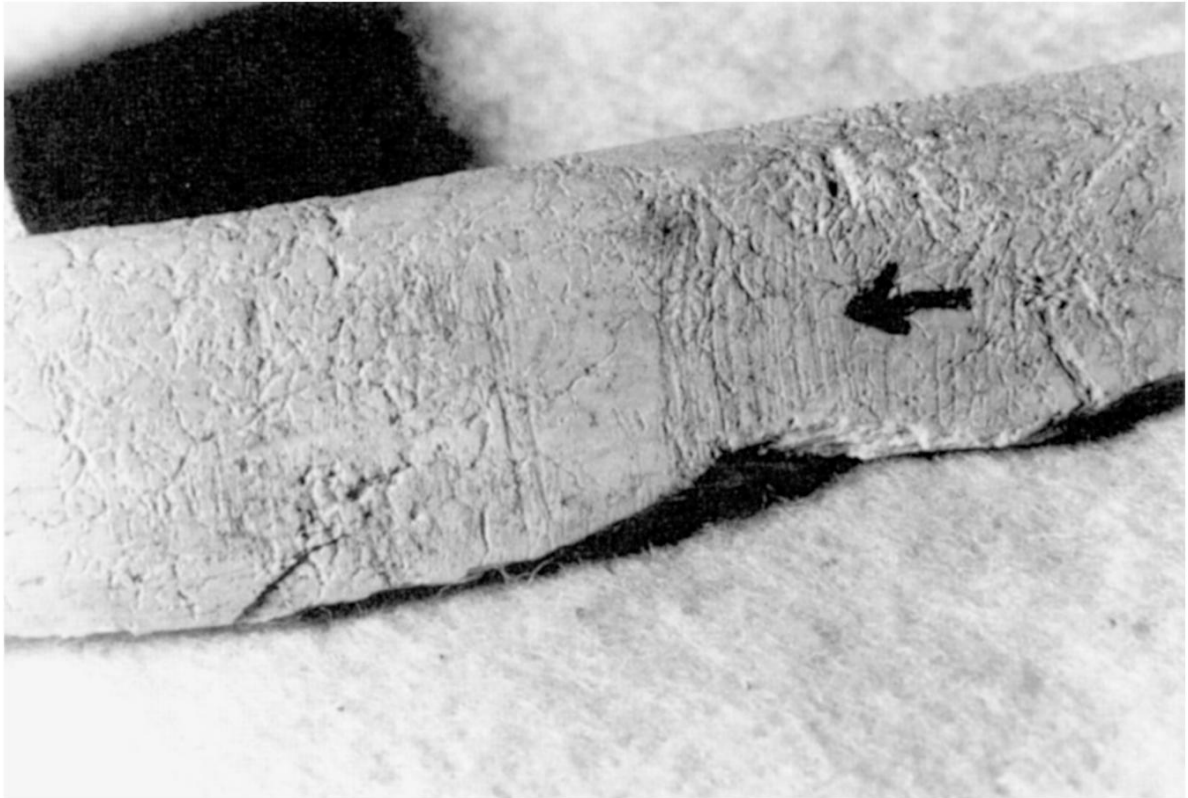
Figuur 7: voorbeelden van menselijke tandafdrukken op menselijk bot, El Mirador site (Cáceres 2007, 914)

Aambeeld of hamer schaafplekken

De sporen van aambeeld en hamer schaafplekken zijn te herkennen aan gebieden van parallelle sneden (hele dunne lijnen) zie het voorbeeld op figuur 9. Deze parallellen sneden zien we terug in het gebied waar de impact van de hamer heeft plaatsgevonden, we zien deze sporen op het bot pas terug als het vlees eerst van de botten is verwijderd (Turner & Turner 1992, 663).

Figuur 8: Tandafdrukken experimenten op dierlijk bot. A,B & C zijn menselijk. D & E gemaakt door wolven (Cáceres 2007, 915)

Figuur 9: Rib fragment met aambeeld schaafplekken, de inkeping is veroorzaakt door hamerinslag (Turner & Turner 1992, 671).

De afwezigheid van wervels en gebroken wervels

Een door Turner & Turner toegevoegd criteria, die er tijdens hun onderzoek achter kwamen dat veel van de wervels afwezig waren, en op enkele gefragmenteerde wervels de sporen van een aambeeld en hamer terug te vinden waren. Ze stellen dat net zoals de long bones gebruikt werden voor de extractie van merg, de wervels gebruikt werden voor de extractie van olie. En dat dit gebeurde door de wervel te vermalen op een stenen aambeeld. Indien er gefragmenteerde wervels worden aangetroffen, dienen hier geen tandafdrukken van dieren op aangetroffen te zijn. (Turner & Turner 1992, 663). Indien in 't Caribisch gebied geen toereikend vergelijkbaar materiaal van fauna resten te vinden zijn kan het menselijk materiaal vergeleken worden met menselijk materiaal uit andere regio's waarop sporen van kannibalisme zijn vast gesteld (Cáceres 2007. 912)

Biochemische Analyse

Zoals eerder in dit hoofdstuk al vermeld hoeven de snijsporen en evt. bewijs dat de

botten gekookt zijn geen bewijs voor kannibalisme te zijn. Zo luidde de kritiek van Bahn na het werk van White:

“white does terrific analysis, but hasn’t proved this is cannibalism. I don’t see how he can (..prove cannibalism) unless you find a piece of human gut with human bone or tissue in it. No matter how close the resemblance to butchered animals, the cut marks and other bone processing could still be the result of mortuary practices.” (Bahn in Gibbons 1997, 635)

In enkele gevallen bieden rijke archeologische vondsten hier een uitkomst, zoals in het volgende voorbeeld van een prehistorische ‘Puebloan’ site in het Zuidwesten van Colorado. Naast osteologisch bewijs voor kannibalisme heeft deze site ook andere bewijzen naar voren gebracht, het belangrijkste hiervan kwam in de vorm van onverbrande menselijke uitwerpselen (Coproliet) welke werd aangetroffen in de asvulling van een haardstructuur (Marlar et al. 2000, 76). Bij macro- en microscopische analyse van de Coproliet werd geen plantaardig materiaal aangetroffen, de afwezigheid hiervan deed vermoeden dat de laatste maaltijd waarschijnlijk geheel bestond uit vlees. Om te testen of er zich resten van menselijk vlees in de coproliet bevonden werd er overgegaan op een myoglobine onderzoek, myoglobine is een substantie, een zuurstofbindend eiwit dat alleen voorkomt in skelet en hartspiercellen en dus normaal gesproken niet voor zou komen in menselijke uitwerpselen (Marlar et al. 2000, 77). Een ander voordeel van een myoglobine onderzoek is dat de chemische samenstelling van ervan verschilt per diersoort, wat het dus ook mogelijk maakt te identificeren of het om menselijke of dierlijke resten gaat. De analyse van de coproliet wees uit dat de coproliet een verhoogde waarde van myoglobine had (18-62 ng myoglobine per gram coproliet en hiermee ruim boven de negatieve testwaarde zit) (Marlar et al. 2000, 77). Uit de analyse van de coproliet blijkt dat de desbetreffende persoon (van wie deze uitwerpselen waren) een maaltijd van menselijk weefsel heeft genuttigd, een direct bewijs voor het plaatsvinden van kannibalisme op deze archeologische site, en een aanwinst voor het onderzoek naar kannibalisme in archeologische context. Op deze site zijn ook twee andere indirecte bewijzen aangetroffen, tussen de menselijke resten waren ook enkele artefacten gevonden waaronder stenen werktuigen. Enkele van deze werktuigen zijn getest op bloed residu door een ‘crossover immunoelectrophoresis’ test en twee van de

werktuigen zijn positief getest op menselijk bloed (Marlar et al. 2000, 76). Tevens is er op de site onderzoek gedaan naar de scherven van de kookpotten die zijn aangetroffen, en 15 van de scherven uit één zelfde feature testte positief op menselijk myoglobine (Marlar et al. 2000, 76), wat doet vermoeden dat er menselijke resten zijn klaar gemaakt in deze kookpot. Belangrijk om hier aan te geven is dat de biochemische analyses van de coproliet, potscherven en stenen werktuigen dienden als aanvulling op de osteologische aanwijzingen voor kannibalisme. Maar dat met name het myoglobine onderzoek van de coproliet gezien kan worden als een belangrijk bewijsstuk voor kannibalisme.

5.3 Het Caribische gebied

Bewijs voor kannibalisme in het Caribische gebied

In het Caribische gebied is er een overvloed van historische bronnen die spreken over kannibalisme in 't gebied, maar archeologisch gezien is er maar weinig bewijs van gevonden. Als we naar kannibalisme in een archeologische context kijken lopen we in 't Caribische gebied al snel tegen twee problemen aan, het eerste probleem is de conservering. De meeste sites die we kennen uit de Kleine Antillen bevinden zich over 't algemeen aan de kust streken, de conservering van archeologisch materiaal op deze sites is aanzienlijk slechter dan dat van materiaal op sites landinwaarts. Het tweede probleem waar we mee te maken krijgen is de moeilijkheid van interpretatie van de archeologische structuren die we aantreffen, dit omdat leven en dood nauw met elkaar verweven waren en het regelmatig voor leek te komen dat de leefomgeving ook de omgeving voor de begravingen was (Courtaud 2011, 49). Als we kijken naar archeologische opgravingen op de Kleine Antillen met betrekking tot kannibalisme, zijn de opgravingen in Guadeloupe op het eiland Marie Galante, in enkele grotten in het Zuidoosten van het eiland een uitzondering op de regel. De grotten werden in 2003 door Christian Stouvenour ontdekt, er werden destijds enkele ontwrichtte menselijke botten aangetroffen waarna besloten werd tot drie archeologische opgravingen, gepland tussen 2004 en 2007 (Courtaud 2011, 52). De gehele archeologische vulling vertoont sporen van verstoring, het grootste deel van het botmateriaal is aangetroffen in secundaire positie. Er is één complete begrafenis structuur aangetroffen op de site, het

gaat hier om een begraafing van een baby. De overige menselijke resten die zijn aangetroffen, zijn verspreid gevonden en tevens zijn er een vuistbijl, enkele potscherven en de resten van een haard (brandsporen) aangetroffen in de grot (Courtaud 2011, 53). Afgezien van de vondst van het baby graf, blijken de overige botresten van drie individuen te zijn, het gaat om twee volwassenen en één kind van tussen de 5 en 10 jaar. Opvallend is de goede preservatie van de aangetroffen botten, dit is vermoedelijk te danken aan de beschermende factor van de grot en de droge omgeving waarin de botten zijn gevonden (Courtaud 2011, 54). Bij nader onderzoek bleken de botten snijsporen bevatten die overeenkomen met een patroon voor ontvlezing, de waargenomen sporen waren oude sporen en uitgevoerd toen het bot nog vers was, ook zijn er op de botten aanwijzingen voor ontwrichting gevonden. Deze vondsten spelen een belangrijke rol in de Caribische archeologie met betrekking tot kannibalisme, dit omdat het de eerste gedocumenteerde sporen zijn die de hypothese van kannibalisme in het gebied ondersteunen. Ook is er in een Femur een gaatje van enkele centimeters aangetroffen. Courtaud speculeert hierna zelf over het feit dat het bot misschien op hing zoals de door Columbus beschreven botten die hij in hutten aantrof. (Courtaud 2011, 54,55). Het Archeologische onderzoek in de grot op Marie Galante heeft ertoe geleid dat de kwestie van kannibalisme weer opgelaaid is, en dankzij het botmateriaal de hypothese van kannibalisme niet direct zal worden afgeschreven.

Recente opgravingen & grafrituelen op de Kleine Antillen

Voor het onderzoek naar kannibalisme op de Kleine Antillen is 't belangrijk dat we een zo'n compleet mogelijk beeld hebben van alle gebruiken en rituelen die een rol speelde bij de begravingen. Dit om verwarring en minsinterpretatie te voorkomen, een belangrijke onderdeel van het onderzoek van kannibalisme in 't Caribische gebied zal zijn om het verschil tussen voorouderverering en kannibalisme te identificeren. Als we kijken naar de grafrituelen op de Kleine Antillen komen we tot de conclusie dat deze relatief uniform zijn. Bij het overgrote deel van de begravingen gaat het om primaire begravingen, de Amerindianen groeven een kuil waar ze de overleden persoon met opgetrokken benen in deponeerden (Romon & vd Bel 2010, 8). In de archeologische opgravingen in het Caribische gebied zijn aanwijzingen gevonden dat het lichaam door een vergankelijk materiaal in een bepaalde positie werd gehouden, archeologen en

historici vermoeden dat de lichamen in een hangmat in de grafkuilen werden geplaatst (Romon & vd Bel 2010, 11). In sommige gevallen wordt na het deponeren van het lichaam in de grafkuil de graven nog enige tijd open gehouden. Tot deze conclusie komen archeologen bij het aantreffen van de botten in een niet-anatomisch correcte positie. De positie kan verklaard worden door het feit dat de grafkuil pas werd gedicht na het vergaan van de weken delen en pezen (Hofman et al. 2012, 219). Als we kijken naar de locatie van de begravingen valt op dat deze zich vaak bevonden in of nabij de huizen. We zien deze rituelen terug keren bij de enkele voorbeelden van recente archeologische opgravingen in 't Caribische gebied alsmede vinden we er aanwijzingen voor in de historische bronnen.

St. Lucia

De eerste recente opgraving die we zullen bekijken is de Lavoutte Site op St. Lucia, de opgraving vond plaats in 2009 & 2010 en betrof een laat ceramische site (A.D. 1000-1500). De eerder genoemden eigenschappen van de begravingen op de Kleine Antillen zien we ook terug op de Lavoutte site op St. Lucia. Er komen enkele bevindingen naar voren die voor ons interessant zijn om onder de loep te nemen. Zoals we eerder al hebben gezien heeft Columbus tijdens zijn eerste reis enkele beschrijvingen gedaan van het aantreffen van menselijke botten in de huizen van de Caribs. Bij de opgraving op Lavoutte wordt duidelijk dat voor de bewoners van deze site, leven en dood dicht met elkaar verweven waren (Hofman et al. 2012, 222). Dit wordt onder andere duidelijk door de bevinding dat het gebruikelijk was dat de woonomgeving overlapt met het gebied dat gebruikt werd voor begravingen en dat we de begravingen eveneens binnenshuis aantreffen (Hofman et al. 2012, 222). Als we kijken naar de manier van begraven op de Lavoutte site zien we dat de meeste graven compacte grafkuilen zijn waar de overleden persoon in een zittende positie, een ruststand met de benen stevig of semi-gebogen en de armen gekruist op de borst of gepositioneerd op het bekken (Hofman et al. 2012, 219). Verder kwam men tot de conclusie dat in sommige gevallen de grafkuil voor een bepaalde periode open gelaten is, dit bleekt uit tafonomische processen waardoor botten niet in anatomisch correcte positie terug gevonden omdat de weke delen en pezen al waren vergaan voordat de kuil dicht werd gemaakt (Hofman et al. 2012, 219). Tevens blijkt uit het feit van de 'opgesloten' houding van de botten en het wall-effect

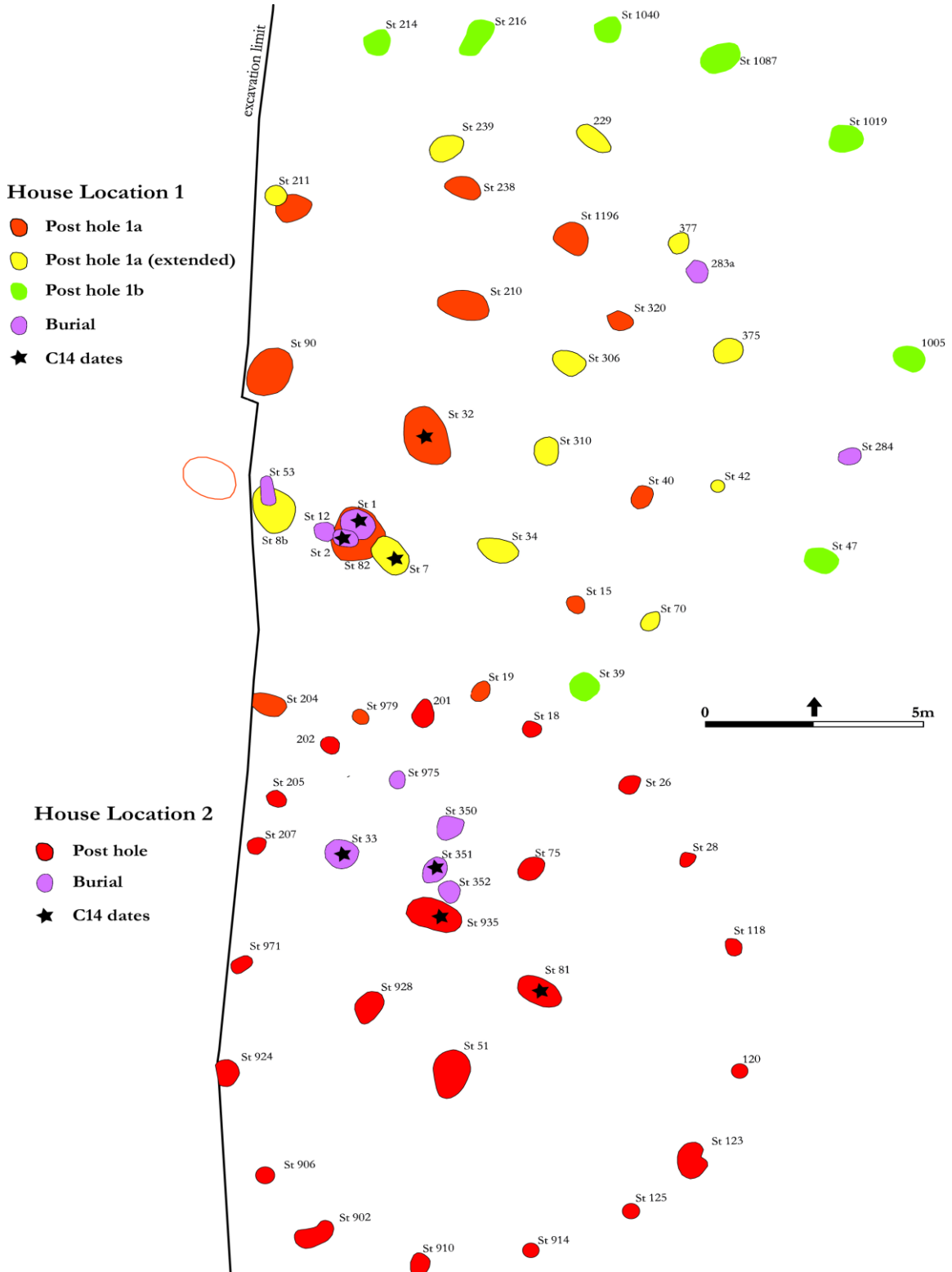
dat sommige van de lichamen zijn begraven in een vergankelijk materiaal, bijvoorbeeld in een hangmat of een mand (Hofman 2012, 219). Ook zien we secundaire begravingen terug een voorbeeld hiervan is een begraving van een jongvolwassen vrouw (18-25) en de secundaire begraving van het cranium van een volwassen man (26-35) die er vermoedelijk bij is geplaatst voordat het ontbindingsproces zich had voltooid (Hofman et al. 2012, 221).

Guadeloupe

De andere recente opgraving is de site La Pointe de Grande Anse Trois-Rivières op Guadeloupe, de opgraving vond plaats in 2008 en de site is gedateerd tussen 650 – 1600 AD. Ook hier zijn het overgrote deel primaire begravingen, de bewoners groeven een kuil waar ze de overledenen in deponeerden en welke ze vervolgens enige tijd onaangeraakt lieten (Romon & van den Bel 2010, 8).

Drie begravingen op de La Pointe de Grande Anse site bevatten botten in zowel primaire als secundaire positie, wat gelinkt wordt aan Amerindiaanse gebruiken die plaats vinden tijdens of nadat het ontbindingsproces van de weke delen heeft plaats gevonden (Romon & van den Bel 2010, 8). Een andere type begraving die we hier aantreffen zijn botten in primaire positie met secundaire verstoringen erbij, vermoedelijk kwamen de Amerindianen hier terug bij de begraving wanneer het ontbindingsproces van de weke delen in een vergevorderd stadium was en verplaatste ze botten of namen ze, ze mee. Deze activiteit komt het meeste voor bij sites uit de late ceramische periode (Romon & van den Bel 2010, 10). Bij de opgraving op La pointe de Grande Anse is 'begraving 33' een voorbeeld van een dubbele begraving, waarbij het opvallend is dat de begravingen niet gelijktijdig hebben plaats gevonden. De ontbinding van het eerste individu was al in volle gang toen het tweede individu erbij is geplaatst (Romon & van den Bel 2010, 10). Tevens is er een begraving (begraving 727) waar het om een volledige secundaire begraving gaat, zo zijn alle lange beenderen in een bundel bij elkaar gedeponerd. Doordat veel van de kleine botten ontbraken gaat men ervan uit dat het ontbindingsproces ergens anders heeft plaats gevonden en dat de overblijfselen later

naar deze plek zijn verplaatst (Romon & van den Bel 2010, 10).

Figuur 10: Huis Locatie 1 & 2, La Pointe de Grande Anse (Romon & van den Bel 2010, 5)

Er moet hier wel de kanttekening bij worden geplaatst dat de activiteit niet met zekerheid kan worden toegedragen aan de Amerindiaanse gebruiken, omdat er tevens koloniale verstoringen zijn gevonden (Romon & van den Bel 2010, 10). De manier van begraven (het 'klaar maken' van de overledenen) en het meegeven van grafgiften komt ook ter sprake bij het onderzoek op de site La Pointe de Grande Anse. Zo is men tot de conclusie gekomen dat er bij zeker 10 graven bepaalde vergankelijke materialen zijn meegegeven, men is tot deze conclusie gekomen doordat bepaalde delen van het lichaam onafhankelijk van elkaar hebben bewogen en er op deze plekken een andere vulling in de graven is aangetroffen (Romon & van den Bel 2010, 10). Ook het idee van de hangmat speelt een rol bij deze opgraving, omdat deze theorie een verklaring geeft de wijze waarop het lichaam een bepaalde houding aanhield die we archeologisch terug vinden, een specifieke aanwijzing voor de begraving in hangmatten komen we op La Pointe de Grande Anse tegen bij o.a. begraving 571 waar de oorspronkelijke positie van het lichaam tijdens de begraving nog goed zichtbaar is en de botten ondanks verschuivingen nog goed articuleren (Romon & van den Bel 2010, 11). Als we kijken naar de huisstructuren in combinatie met de graven zien we dat bij de opgraving drie huisplattegronden zichtbaar zijn, met begravingen die zich binnen de 'muren' van de paalgaten bevinden (Romon & van den Bel 2010, 1). 'Huis Locatie 2' betreft een huis met 4 grote centrale paalgaten en 1 niet gecentreerd. Met hier omheen een grotere cirkel van op zijn minst 17 kleinere paalgaten. In het noordwestelijke deel van de huisplattegrond zijn 5 begravingen aangetroffen (Romon & van den Bel 2010, 6). Huis Locatie 1 lijkt om een zelfde type huisconstructie te gaan als Huis Locatie 2 met enkele paalgaten die kunnen duiden op een extensie van 't huis, binnen dit huis zijn 4 begravingen aangetroffen (zie figuur 10) (Romon & van den Bel 2010, 8). Opvallend op deze site is echter wel het grote tijdverschil wat er lijkt te zitten tussen de begraving en de tijd dat de huizen gebouwd zijn, zo blijkt dat de begravingen hebben plaatsgevonden zo'n 300 tot 500 jaar nadat de huizen gebouwd zijn. En is het aannemelijk dat de huizen dus niet meer in gebruik waren toen de begravingen plaats vonden (Romon & van den Bel 2010, 11).

Carriacou

Ook op Carriacou vinden we zelfde fenomenen terug, op Carriacou (een eiland van

32m2, 30 km ten noorden van Grenada) vinden we (uit de periode 400-1200) een gelijksoortig patroon, hier zijn huizen aangetroffen met 4 grote centrale paalgaten omringd door een ovale vorm van kleinere paalgaten, waarbinnen begravingen zijn aangetroffen. Het lijkt een patroon dat we door de hele Kleine Antillen tegen komen (Burnet et al.2009, 262).

Historische Bronnen

Voor de bevindingen van de grafrituelen op enkele van de recente archeologische sites vinden we ook aanwijzingen in de historische bronnen. De positie waarbij de persoon een zittende houding heeft met opgetrokken benen komen we veel tegen bij begravingen in het Caribische gebied en doet in combinatie met historische bronnen vermoeden dat men gebruik heeft gemaakt van een hangmat om de overledene in te begraven. Zo vinden we een uitspraak van Breton met betrekking tot de hangmat begravingen

“they dig a round pit of 3 feet deep in the house floor. They wash the body, dye it with roucou, oil his hair and dress him up nicely just like for a great feast. They put him in a new bed (hammock) and seat him in the foetal position, and cover the hole with a plank” (Breton in Romon & van den Bel 2010, 11)

Deze open graven in of om de huizen kunnen allemaal factoren zijn die Columbus en de zijnen mogelijkwijs ook hebben aangetroffen, en bij gebrek aan geschikte communicatie, op hun eigen manier interpreteerden. Als we kijken naar de conclusies die de wetenschappers trekken met betrekken tot de verbondenheid van leven en dood, de begravingen binnenshuis, secundaire begravingen en het open laten van graven, is het interessant als we terugkijken naar de historische bronnen waar er in de huizen van de Caribs, manden met botten werden aangetroffen:

“He took a little of everything, and in particular he took away four or five human arm and leg bones. When we saw these, we suspected that these were the Carib islands, whose inhabitants eat flesh.” (Cohen 1969, 133)

Waar de archeologen de conclusie van voorouderverering trekken, trek Columbus de conclusie van kannibalisme. Opvallend als we terug kijken is ook de een van de eerste

conclusies van Columbus, die een stuk beter aansluit bij de conclusies van de Caribische archeologen in recente jaren.

“The Sailors also found in a house a man’s head inside a basket covered with another small basket and hung on a post of the house; and in the same way they found another in another settlement. The Admiral thought that they must be those of important persons of the family, because those houses were such that many people were sheltered in a single one, and they probably are relatives, descendants of one man only.” (Dunn & Kelley 1988, 189)

Voorouderverering & kannibalisme

Zoals net al aangestipt met het voorbeeld van het aantreffen van menselijke botten in de huizen, lijkt het verschil tussen kannibalisme en voorouderverering een punt wat terug blijft komen in zowel de historische bronnen als in de archeologie. Zo verklaart Columbus in het begin van zijn eerste reis te vermoeden dat de botten onderdeel zijn van een vorm van voorouderverering, waarbij hij vermoedt dat de botten van een belangrijk persoon in de familie geweest moeten zijn, en dat de bewoners hem op deze manier eren. In de bronnen van Dr. Chanca op de tweede reis van Columbus lezen we echter compleet het tegenovergestelde, in deze bron wordt na het aantreffen van botten in de huizen tot de conclusie gekomen dat er hier sprake is van kannibalisme. Hetzelfde probleem wat we in de historische bronnen tegenkomen, komen we in de archeologie ook tegen. Allereerst om het feit dat we graven aantreffen in en nabij de huizen, vervolgens om het feit dat het mogelijk is dat er bij voorouderverering of bepaalde grafrituelen sprake geweest kan zijn van de ontvlezing van de botten wat leidt tot de zelfde snijsporen die we ook bij kannibalisme zouden aantreffen, bij ontvlezing is het koken van de botten eveneens een mogelijk onderdeel van het proces en zal eveneens sporen achter laten welke we ook met kannibalisme identificeren. Hoewel er enkele identificatie punten zoals tandafdrukken een directer bewijs voor kannibalisme lijken te geven, geeft ook dit geen uitsluitel en zal het een dunne lijn blijven om onderscheid te maken tussen voorouderverering en kannibalisme. Dit wil echter niet zeggen dat het onmogelijk is, als we de identificatiepunten van kannibalisme kunnen aantonen zal er wel degelijk tot de conclusie gekomen worden dat er kannibalisme heeft

plaats gevonden, we moeten er echter rekening mee houden dat het mogelijk in veel meer gevallen plaats gevonden kan hebben alleen dat dit archeologisch zeer moeilijk te achterhalen zal zijn.

Discussie en Conclusies

Op de vraag: wat voor aanwijzingen van kannibalisme vinden we terug in de archeologie? Kunnen we gebruik maken van de criteria voor kannibalisme in archeologische context die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden, we kunnen een aantal identificatie punten gebruiken en aanpassen voor kannibalisme in het Caribische gebied. Het belangrijkste verschil waar we rekening mee moeten houden is de mogelijkheid dat we te maken hebben met een andere vorm van kannibalisme, ceremonieel kannibalisme i.p.v. kannibalisme voor de voedselwaarde waar o.a. Villa, White en Turner & Turner mee te maken hadden. De identificatie punten van kannibalisme in archeologische context in het Caribische gebied zijn:

1. Snijsporen die duiden op ontvlezing
2. Menselijke tandafdrukken
3. Sporen van koken en/of roosteren van de botten

Twee punten die we niet of minder verwachten aan te treffen in 't Caribische gebied (i.v.m. ritueel kannibalisme) maar die we in combinatie met andere punten wel identificeren als kannibalisme zijn:

4. Het ontbreken van de wervels, of zeer gefragmenteerde wervels (zonder dierlijke tandafdrukken)
5. Aambeeld en/of hamer schaafplekken

Als laatste punt voegen we een identificatie punt toe, waarvan de waarschijnlijkheid dat die wordt aangetroffen zeer laag is maar desalniettemin indien aangetroffen uitsluitel kan geven omtrent de kwestie van kannibalisme:

6. Biochemische analyse van ander materiaal dan bot materiaal, wat kan duiden op kannibalisme (denk hierbij aan de eerder genoemde voorbeelden van de menselijke uitwerpselen, en in mindere mate de myoglobine analyse die op kookpotten is uitgevoerd).

Bij de bovengenoemde identificatie punten kan men de menselijke botten vergelijken met dierlijke botten die geslacht zijn ten behoeve van de voedselvoorziening, om overeenkomsten te zoeken in bijvoorbeeld de snijsporen, de tandafdrukken, kooksporen etc. Indien er geen vergelijkingsmateriaal van grote fauna aanwezig is (wat in het Caribische gebied helaas het geval is), kan men de botten vergelijken met menselijke botten van andere sites waar kannibalisme archeologisch is vast gesteld. Ook kan met behulp van experimentele archeologie de menselijke sporen worden nagebootst (op dierlijk materiaal) en vergeleken worden met het archeologische materiaal. Zodat men tot een goed onderbouwde conclusie van kannibalisme kan komen.

Verder zien we dat mede met dank aan de archeologische vondsten op Marie Galante, Guadeloupe de kwestie van de zichtbaarheid van kannibalisme in het Caribische gebied weer is opgelaid. De botten die hier gevonden zijn vertonen enkele identificatie punten die we associëren met kannibalisme en is hopelijk een duwtje in de rug voor andere onderzoekers om hun ogen open te houden voor archeologische bewijzen van kannibalisme.

Als we kijken naar de Archeologische gegevens van de Kleine Antillen uit recente jaren, komen we tot de conclusie dat het goed mogelijk was dat de Spanjaarden de botten of restanten van menselijke lichamen terug vonden in de huizen van de Amerindianen. En dat leven en dood voor de bewoners nauw met elkaar verbonden waren, we zien dit onder meer aan de begravingen die binnenshuis en in de directe leefomgeving plaatsvonden. Tevens zien we bij de secundaire begravingen de gebruiken waarbij men botten verplaatsten of mee namen tijdens of na het ontbindingsproces van het lichaam. Uit zowel historisch als archeologische bronnen blijkt dat de primaire begravingen vermoedelijk in hangmatten in een grafkuil werden geplaatst en dat deze kuil niet meteen gedicht werd. Het lijkt er dus op dat de omgang met de overledene en de botten hiervan voor de Amerindianen van de Kleine Antillen een normaal cultureel fenomeen was en tot een onderdeel van het 'dagelijks leven' behoorden. En het is hoogst waarschijnlijk dat de Spanjaarden bij het aandoen van dit gebied, ook in aanraking kwamen met dergelijke onderdelen van de Amerindiaanse cultuur in het Caribische gebied.

Hoofdstuk 6: Discussie

Als we kijken naar de belangrijkste invloeden die een rol hebben gespeeld bij de beeldvorming van Columbus komen we onder andere uit bij Marco Polo. We lezen in het logboek van Columbus veel verwijzingen naar de ontdekkingsreiziger Marco Polo, vermoedelijk één van de belangrijkste bronnen voor Columbus op gebied van informatie over zijn geplande bestemming. Zo refereerde Columbus in zijn logboek regelmatig naar Marco Polo, en trok hij vergelijkingen met de dingen die hij zag op de reizen die hij zelf maakte. Zo lezen we in zijn logboek dat hij vermoedt zich in de buurt van Cipangu (Japan) te bevinden. De mogelijke reden hiervoor vinden we waarschijnlijk ook bij Marco Polo terug die beschrijft dat er ongeveer 1500mijl voor de kust van China een fabelachtig eiland genaamd Cipangu ligt en tussen China en Cipangu ligt een grote hoeveelheid aan kleine eilanden (Bodner 1992, 16). Columbus vermoedde dat de Caribische eilanden die hij had gevonden, deze eilanden waren. Nu komt gelijk de vraag naar boven of hij de dingen die hij hier aantrof objectief bekeek, of dat hij opzoek was naar bevestigingen van de dingen die hij al wist van het gebied en o.a. van Marco Polo's teksten had opgedaan. Voor ons een interessant gegeven is dat het onderwerp van antropofagie ook in de reizen van Marco Polo terug komen, en specifiek ook in het gebied waar Columbus zich denkt te bevinden. Zo vinden we in het werk van Marco Polo beschrijvingen over o.a. Japan, Amagan en Java Minor waar hij barbaarse praktijken toeschrijft aan de inwoners van de eilanden, hij beschrijft het gevangnemen en op eten van de vijand, mensen het uiterlijk van hondachtigen etc. (Griffith 1997, 210, 217, 223). Eén van de dingen die Polo beschreef, en die Columbus dus mogelijk ook verwachtte tegen te komen op zijn bestemming, was kannibalisme. Waardoor we terug komen bij het vraagstuk: Was Columbus aan het ontdekken of was hij aan het bevestigen? En indien hij dingen aan het bevestigen was, is het dan mogelijk dat hij bepaalde zaken verkeerd interpreteerde om ze zo al dan niet onbewust 'aan te passen' aan zijn wereldbeeld. Zo is een andere uitspraak van Polo ook opvallend als we hem vergelijken met een interpretatie van Columbus die hij doet na een 'gesprek' met de Amerindianen, zo spreekt Polo op het eiland Amagan van: "*The inhabitants ... are a most brutish and savage race, having heads, eyes, and teeth resembling those of canine species*" (Griffith

1997, 223). En krijgt Columbus naar eigen zeggen van Amerindianen te horen dat op het eiland Bohío (Hispanola) *“there were one-eyed men, and others, with snouts of dogs, who ate men.”* (Dunn & Kelley 1988, 133) We moeten ons bedenken dat dit één van de eerste interacties van Columbus was met de Amerindianen en dat er niks werd begrepen van de taal die men sprak, waardoor alles afhankelijk was van een (aan interpretatie onderhevige) vorm van gebaren taal. Bij een dergelijke informatie overdracht kunnen we ervan uitgaan dat men interpreteerden aan de hand van wat men verwachtte, wat in dit geval verwachtingen waren die niet aansloten bij het gebied waar men was. Dit omdat ze de eerste Europeanen waren die hier aankwamen en er nog geen bronnen van het gebied waren, terwijl men zelf dacht zich in een ander gebied te bevinden. We zien dit soort interpretatieve fouten terug komen in het voorbeeld van de mensen met de koppen van een hond. En we moeten dus rekening houden met het feit, dat ook het vermeende kannibalisme in dit gebied onderhevig kan zijn aan foutieve interpretatie. Het biedt echter geen uitsluitel, het is enkel een mogelijkheid waar rekening mee moet worden gehouden. Een ander punt van onduidelijkheid is de houding van Columbus die van het ene op het andere moment lijkt te veranderen, zo lijkt hij gedurende zijn eerste reis niet overtuigd van kannibalisme op de eilanden en geeft hij zelfs zijn weerwoord en probeert andere verklaringen te zoeken. Maar in de brief die hij naar een aantal personen in Spanje schrijft, lijkt hij volledig te zijn omgeslagen en verteld hij onder meer over de wilde indianen die zich op sommige eilanden bevinden en die al plunderend het gebied rond gaan en daarbij hun vijanden opeten (Cohen 1969, 121). Waar komt deze verandering in gedachten vandaan en zat er meer achter? Een politieke of economische agenda? Of waren er andere redenen voor? De eerste draai in de houding van Columbus komen we tegen nadat zijn schip de *Santá Maria* is vergaan en de Spanjaarden hulp krijgen van een lokale chieft, na een gesprek met de chieft wordt het Columbus duidelijk dat deze Indianen worden geplaagd door aanvallen van de Caribs. Columbus belooft aan de chieft dat de vorsten van Castille de Caribs zullen vernietigen, en dat hij ze hier zal brengen met hun handen gebonden (Dunn & Kelley 1988, 285, 287). Heeft de hulp van de chieft, en het feit dat Columbus en zijn bemanning in deze benarde situatie terecht waren gekomen misschien zijn visie over de Caribs beïnvloed? Een economische reden, die er van uit gaat dat de beschrijvingen van Columbus op onwaarheden berusten, vinden we terug in het feit dat

Columbus op de Grote Antillen te horen krijgt dat er op de eilanden van de Caribs in de Kleine Antillen grote hoeveelheden goud bevinden (Petersen and Crock 2007, 560). Indien de inwoners van deze eilanden kannibalen zouden zijn, zou dit voor Columbus een rechtvaardiging zijn geweest om geweld te gebruiken tegen de bewoners en op deze manier makkelijker het goud te kunnen bemachtigen. Dit zou kunnen verklaren waarom de Kleine Antillen de eerste bestemming zijn van zijn tweede reis. Tevens was Columbus tijdens zijn reis geobsedeerd met het vinden van rijkdom, het liefst in de vorm van goud maar als die dit niet in grote hoeveelheden tegen komt lijkt zijn aandacht te verschuiven naar de mogelijkheid de indianen in slavernij te dwingen. Er wordt regelmatig de gedachte geuit dat Columbus en de Spanjaarden het idee van kannibalisme op de Caribische eilanden in stand hielden om zo de latere misstanden tegen de Indianen te rechtvaardigen (Myers 1984, 159). We kunnen het idee van kannibalisme ook vanuit een ander oogpunt bekijken, Columbus vertelt continu dat hij van de Amerindianen in het gebied te horen krijgt dat zich op naburige eilanden goud bevindt, en dat er op deze eilanden kannibalen wonen. Ook in de bronnen van Hans Staden vinden we beschuldigingen van Kannibalisme over en weer tussen verschillende groepen Amerindianen. De vraag die we ons zelf hier moeten stellen is, of er de mogelijkheid bestond dat de Amerindianen, de Europeanen deze informatie gaven (of verzonnen) om op deze manier zelf van ze af te zijn, of om ze op deze manier als bondgenoot te winnen in de strijd tegen hun eigen vijanden. Een mogelijk voorbeeld hiervan vinden we terug in de volgende passage van Columbus:

“We asked the woman who were held prisoners on the island what kind of people these were; and they replied that they were Caribs. When they understood that we hated these people on account of their cannibalism, they were highly delighted; and after that, if any Carib man or woman was brought in, they quietly told us that they were Caribs.” (Cohen 1969, 135)

Met zulke duidelijke uitspraken, lijkt je de indianen het wel heel gemakkelijk te maken om hun vijanden zwart te maken. Als we kijken naar de eerste historische bronnen wordt er veel over kannibalisme gesproken maar zijn er maar weinig directe bewijzen voor terug te vinden, met de historische bronnen in het achterhoofd richten we ons op de Archeologie. Aan de hand van het werk van o.a. Villa, White en Turner & Turner die in

andere gebieden grootschalig onderzoek naar kannibalisme in archeologische context gedaan hebben kunnen we voor het onderzoek van kannibalisme in de archeologie de volgende identificatiepunten vast stellen voor het Caribische gebied:

7. Snijsporen die duiden op ontvlezing
8. Menselijke tandafdrukken
9. Sporen van koken en/of roosteren van de botten
10. Het ontbreken van de wervels, of zeer gefragmenteerde wervels (zonder dierlijke tandafdrukken)
11. Aambeeld en/of hamer schaafplekken
12. Biochemische analyse van ander materiaal dan bot materiaal, wat kan duiden op kannibalisme (denk hierbij aan de eerder genoemde voorbeelden van de menselijke uitwerpselen, en in mindere mate de myoglobine analyse die op kookpotten is uitgevoerd).

Belangrijk hier is te onthouden dat los staande punten geen bewijs van kannibalisme zijn maar dat de punten elkaar complementeren en het plaatje voor kannibalisme compleet maken. Als voorbeeld kunnen de punten 1 (snijsporen) en 3 (sporen van koken) ook het resultaat zijn van een ontvleziingsproces welke deel uit maakt van bepaalde grafrituelen of voorouderverering. Als we hier echter ook sporen van menselijke tandafdrukken (punt 2) en het ontbreken van wervels (punt 4) bij aantreffen, dan is de hypothese voor kannibalisme een stuk aannemelijker. Zoals uit het zojuist genoemde voorbeeld ook blijkt, blijft het vaak lastig het onderscheid tussen kannibalisme en voorouderverering vast te stellen. Aan de hand van recente opgravingen in de Kleine Antillen hebben we gekeken naar enkele grafrituelen in het Caribische gebied, en kan het ons mogelijk helpen duidelijkheid te verschaffen met betrekking tot sommige zaken. Eén van deze zaken zijn de botten die in de historische bronnen veel aangetroffen lijken te worden, zo vind men botten in de huizen van de Amerindianen evenals botten in kookpotten. Uit enkele recente opgravingen in het Caribische gebied, zoals Lavoutte op St. Lucia, La Pointe de Grande Anse op Guadeloupe en op Carriacou zien we dat de leef omgeving en de begraafplaatsen vaak met elkaar in verbinding stonden. Zo vonden de begravingen onder andere in en om de huizen plaats. Tevens bleek uit dit onderzoek dat de graven vaak enige tijd open werden gelaten totdat het ontbindingsproces voltooid of in een

gevorderd stadium was. In sommige gevallen zijn botten na het ontbindingsproces uit het graf gehaald en ergens anders geplaatst. Dit kan mogelijk een verklaring zijn voor het aantreffen van botten door Columbus en de andere Europeanen in het Caribische gebied. Wat ons weer bij de vragen brengt, wat is het geweest dat de Europeanen aantreffen? Was het een vorm van kannibalisme of zag men de losse processen die hoorde bij een complex ritueel van vooroudervering en begravingsrituelen? Het antwoord op deze vragen zal gezocht moeten worden in de Archeologische opgravingen in het Caribische gebied.

Hoofdstuk 7: Conclusies

We kunnen concluderen dat de eerste historische bronnen uit het Caribische gebied tot op de dag van vandaag invloed hebben gehad op onze beeldvorming van het gebied en diens oorspronkelijke bewoners. Het zijn de bronnen die we hebben van de eerste reizen van Columbus naar de Cariben die het beeld schetsen van de antropofage bewoners van de Kleine Antillen, de Island Caribs. Opvallend bij dit beeld is dat we kunnen stellen dat Columbus dacht zich op een andere plek te bevinden dan waar hij daadwerkelijk was. Een plek eerder al beschreven door de ontdekkingsreiziger Marco Polo, een man naar wie Columbus veel refereerde in zijn logboek. De inwoners van de eilanden waar Columbus zich dacht te bevinden werden door polo beschreven als kannibalen. Het is vermoedelijk een belangrijk punt in de beeldvorming van Columbus en de aansluitende interpretatie van de observaties die hij deed. Zo zien we, zoals andere wetenschappers ook al hebben geopperd dat het aannemelijk is dat Columbus in dit gebied niet ontdekt en beschrijft maar dat hij zoekt naar herkenningspunten en bevestigingen van zijn kennis van het gebied.

Opvallend aan de bronnen van Columbus is echter de ommezwaai die hij maakt in de loop van zijn eerste reis, daar waar hij in het begin van zijn reis de indicaties voor kannibalisme verwierp en afdeed als een vorm van voorouderverering daar bevestigde hij ze later op zijn reis. Voor de beeldvorming nog belangrijker, schreef hij in een brief gericht aan diverse personen in Europa over de kannibalen die hij had aangetroffen in het Caribische gebied. Met deze informatie werd Spanje en de rest van Europa geïnformeerd over het bestaan van Kannibalen in de door Columbus 'ontdekte' gebieden, dit is een cruciaal moment geweest in de beeldvorming van Europa over de Caribische Eilanden en diens bewoners. Zo zien we op de tweede reis van Columbus in de bronnen van Dr. Chanca geen moment van twijfeling omtrent het fenomeen kannibalisme, sterker nog aan de hand van enkele botten in een hut trekt men de conclusie dat ze op een eiland zijn waar kannibalen leven, waarna ze gelijk weten dat ze zich in het gebied van de Island Caribs bevinden. Als we afgaan op de bronnen van de tweede reis van Columbus lijkt het duidelijk, voor de Europeanen staat het vast, de inwoners van de Kleine Antillen, de Island Caribs zijn kannibalen. Het is een beeld wat

jaren, en misschien wel tot op de dag van vandaag onze beeldvorming heeft beïnvloed. Over de accuraatheid van de historische bronnen, en de mogelijke misinterpretaties, of politieke en/of economische agenda's die bepaalde groepen er op na hielden valt te discussiëren en zorgen ervoor dat we met enkel de historische bronnen geen uitsluitel kunnen geven omtrent het plaatsvinden van kannibalisme. Om een duidelijk beeld te krijgen moet er tevens naar kannibalisme in archeologische context gekeken worden. Enkele archeologen hebben in andere gebieden al aangetoond dat het mogelijk is om kannibalisme in archeologische context te herkennen. Aan de hand van het werk van onder andere Villa, White en Turner & Turner is tot een aantal identificatie punten gekomen die we kunnen gebruiken bij het herkennen van kannibalisme in de Caribische archeologie, de desbetreffende punten zijn:

1. Snijsporen die duiden op ontvlezing
2. Menselijke tandafdrukken
3. Sporen van koken en/of roosteren van de botten
4. Het ontbreken van de wervels, of zeer gefragmenteerde wervels (zonder dierlijke tandafdrukken)
5. Aambeeld en/of hamer schaafplekken
6. Biochemische analyse van niet- bot materiaal wat kan duiden op kannibalisme

Bij de zoektocht naar kannibalisme binnen de archeologie lopen we in het Caribische gebied tegen enkele problemen aan, allereerst worden de sporen op de menselijke botten in andere gebieden vergeleken met de grote fauna. In de Cariben is deze grote fauna niet aanwezig en zullen we de sporen moeten vergelijken met collecties uit andere gebieden, of moet er overgegaan worden op experimentele archeologie waarbij sporen worden gemaakt op dierlijk materiaal. Andere punten zijn de conservering van het materiaal, de meeste sites op de Kleine Antillen bevinden zich in kustgebieden waar de conservering vaak slecht is. Bij het onderzoek naar kannibalisme spelen de sporen op de botresten de belangrijkste rol en hiervoor is een goede conservering van het botoppervlak noodzakelijk, de locatie van de sites kan het onderzoek naar kannibalisme bemoeilijken in de Cariben. Tevens blijft er de lastige interpretatie van de archeologische structuren, we zien dat in de Cariben de begraafplaats en de

leefomgeving elkaar overlappen, dat grafkuilen enige tijd werden open gelaten en er secundaire begravingen hebben plaats gevonden. Dit brengt ons bij het verschil tussen kannibalisme en vooroudervering. We komen tot de conclusie dat het in de archeologie lastig te achterhalen blijft wanneer er sprake was van kannibalisme en wanneer van vooroudervering, maar indien er geen duidelijke aanwijzingen zijn van meerdere identificatie punten zal kannibalisme al snel worden uitgesloten en de keuze voor vooroudervering worden gemaakt. Dit is een compleet logische beredenering zolang we er rekening mee houden dat het niet aantreffen van bepaalde bewijzen geen bewijs is tegen kannibalisme. De auteur streeft met deze scriptie naar een toepassing van een objectieve onderzoeksmethode naar kannibalisme in het Caribische gebied, getracht wordt met de identificatiepunten hier een begin mee te maken en de discussie en het onderzoek omtrent kannibalisme in het Caribische gebied nieuw leven in te blazen.

Samenvatting

Op 3 augustus 1492 vertrok Columbus met drie schepen naar het Westen om een kortere route naar Azië te ontdekken, in tegenstelling tot wat hij zelf dacht was hij belandt in het Caribische Gebied. De reis zou een impact hebben op de hele Amerika's die hij zichzelf nooit heeft voor kunnen stellen en zou de beeldvorming over het Caribische gebied tot op de dag van vandaag beïnvloeden. Met de gedachte in Azië te zijn aangekomen zette hij zijn zoektocht naar goud en andere opties voor lucratieve handel voort, tijdens zijn zoektocht stuitte hij als snel op verhalen van de Island Caribs, die beschreven werden als wilde Kannibalen, die al plunderend de Caribische eilanden langs gingen de vrouwen gevangen namen en hun vijanden op aten. In deze scriptie zal de auteur de historische bronnen van o.a. de eerste reizen van Columbus onder de loep nemen en bestuderen hoe deze bronnen onze beeldvorming hebben gevormd, en hoe we bepaalde uitspraken kunnen verklaren of bevestigen. Om een beter beeld te krijgen wat de Spanjaarden zijn tegen gekomen op deze eerste reizen worden naast de historische bronnen ook de resultaten van recente archeologische opgravingen op de Kleine Antillen gebruikt en vergelijkingen getrokken naar de bekende gegevens uit de historische bronnen. Met dank aan onderzoek van kannibalisme in archeologische context in andere gebieden, worden een aantal identificatie punten voorgesteld waaraan kannibalisme archeologisch te herkennen is om op deze manier een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van kannibalisme in het Caribische gebied.

Summary

On August 3rd, 1492 Columbus took off to the West with three ships in search for a shorter route to Asia, in contrast to what he thought, he found himself in the Caribbean. The voyage would later prove of an enormous impact on the entire Americas, something Columbus himself could never have imagined when he first embarked on the journey. The image that Columbus left us of the Caribbean still has its influences on our perception of the Caribbean today. While Columbus thought he had arrived in Asia, he starts his search for gold and other possibilities for a lucrative trade. During this search

he was confronted with the stories of the Island Caribs, who were described as savage cannibals, who go around the Caribbean islands plundering, abducting the women and ate those enemies whom they could capture. In this thesis, the author will examine some of the historical sources of Columbus and others and have a closer look at how they have shaped our perception. To better understand what the Spanish encountered on the first voyages we will also have a look at some recent archaeological excavations in the Lesser Antilles. The results from these will be compared to the descriptions given in the historical sources from Columbus in order to create a complete picture. A number of identification points will be proposed with which cannibalism can be recognized in an archaeological context, these are derived from research into cannibalism in archaeology from other regions.

Bibliografie

Arens, W., 1979. *The man-eating myth*. New York: Oxford University Press.

Arens, W., 1998. Rethinking anthropophagy, in F. Barker, P. Hulme and M. Iversen (eds), *Cannibalism and the Colonial World*. Cambridge: Cambridge University Press, 39-62.

Avramescu, C., 2009. *An intellectual history of cannibalism*. New Jersey: Princeton University Press.

Badillo, J.S., 1995. The Island Caribs: New approaches to the question of ethnicity in the early colonial Caribbean, in N.L. Whitehead (ed), *Wolves from the sea*. Leiden: KITLV Press Leiden, 61-112.

Bodner, B.P., 1992. *The Armature of Conquest: Spanish accounts of the discovery of America*. Stanford California: Stanford University Press.

Burnet, S., J. Feathers, S.M. Fitzpatrick, C.M. Giovas, M.H. Harris, M. Kappers, Q. Kaye, M.J. Lefebvre, K. Marsaglia and J.A. Pavia, 2009. Precolumbian Settlements on Carriacou, West Indies. *Journal of Field Archaeology* 34(3), 247-266.

Cáceres, I., M. Lozano and P. Saladié, 2007. Evidence for Bronze Age Cannibalism in El Mirador Cave (Sierra de Atapuerca, Burgos, Spain). *American Journal of Anthropology* 133, 899-917.

Chacon, R.J. and D.H. Dye, 2007. Introduction to human trophy taking: An ancient and widespread practice, in R.J. Chacon and D.H. Dye (eds), *The taking and displaying of human body parts as trophies by Amerindians*. New York: Spring Science Business Media, 5-31.

Cohen, J.M., 1969. *Christopher Columbus: The four voyages*. London: Clays LTD.

Davidson, M.H., 1997. *Columbus then and now*. Oklahoma: University of Oklahoma Press.

Gibbons, A., 1997. Archaeologists Rediscover Cannibals. *Science* 277, 635-637.

- Hofman, C.L., M.H. Field, M.L.P. Hoogland, J.E. Laffoon, H.L. Mickleburgh and D.W. Weston, 2012. Life and death at precolumbian Lavoutte, Saint Lucia, Lesser Antilles. *Journal of Field Archaeology* 37(3), 209-225.
- Hofman, C.L., A.J. Bright, M.L.P. Hoogland and W.F. Keegan, 2008. Attractive Ideas, Desirable Goods: Examining the Late Ceramic Age Relationships between Greater and Lesser Antillean Societies. *Journal of Island & Coastal Archaeology* 3, 1-18.
- Hulme, P., 1998. The cannibal scene, in F. Barker, P. Hulme and M. Iversen (eds), *Cannibalism and the Colonial World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-38.
- Kilgour, M., 1998. The function of cannibalism at the present time, in F. Barker, P. Hulme and M. Iversen (eds), *Cannibalism and the Colonial World*. Cambridge: Cambridge University Press, 238-259.
- Koch, P.O., 2009. *Imaginary Cities of Gold: The Spanish Quest for Treasure in North America*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company Inc. Publishers.
- Morison, S.E., 1942. *Admiral of the ocean sea: A life of Christopher Columbus*. Boston: Little Brown and Company.
- Myers, R., 1994. Island Carib Cannibalism. *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* 58, 147-184.
- Obeyesekere, G., 1998. Cannibal feasts in nineteenth-century Fiji, in F. Barker, P. Hulme and M. Iversen (eds), *Cannibalism and the Colonial World*. Cambridge: Cambridge University Press, 63-86.
- Petersen, J.B. and J.G. Crock, 2007. Handsome Death: The taking, veneration, and consumption of human remains in the insular Caribbean and greater Amazonia, in R.J. Chacon and D.H. Dye (eds), *The taking and displaying of human body parts as trophies by Amerindians*. New York: Spring Science Business Media, 547-574.
- Polo, M., *The Travels of Marco Polo*. T. Griffith (ed) and W. Marsden (trans), 1997. Hefordshire: Wordsworth Editions.

Romon, T. and M. van den Bel, 2010. A Troumassoid site at Trois-Rivières, Guadeloupe FWI Funerary practices and house patterns at La Pointe de Grande Anse. *Journal of Caribbean Archaeology* 9, 1-17.

Staden, H., *Hans Staden: The true history of his captivity*. M. Letts (trans), 1928. New York: Robert M. McBride and Co.

Todorov, C., 1982. *The conquest of America : the question of the other*. Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press.

Turner, C.G., and J.A. Turner, 1992. The First Claim for Cannibalism in the Southwest: Walter Hough's 1901 Discovery at Canyon Butte Ruin 3, North-eastern Arizona. *American Antiquity* 57(4), 661-682.

Villa, P., C. Bouville, J. Courtin, D. Helmer, E. Mahieu, P. Shipman, G. Belluomini and M. Branca, 1986. Cannibalism in the Neolithic. *Science* 233, 431-437.

White, T.D., 1992. *Prehistoric Cannibalism at Mancos 5MTUMR-2346*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Whitehead, N.L., 1995. The Island Carib as anthropological icon, in N.L. Whitehead (ed), *Wolves from the sea*. Leiden: KITLV Press Leiden, 9-22.

Wilson, S.M., 2007. *The Archaeology of the Caribbean*. New York: Cambridge University Press .

Lijst van figuren

Figuur 1: Map of the first voyage of Columbus (Cohen 1969, 54)	22
Figuur 2: Map of the second voyage of Columbus, part one (Cohen 1969, 131)	31
Figuur 3: Map of the second voyage of Columbus, part two (Cohen 1969, 168)	32
Figuur 4: Voorbeeld van V-sectie snijsporen op menselijk bot, Butte Ruin 3 NE Arizona (Turner & Turner 1992, 671)	55
Figuur 5: Long bone botbreuken op de site Butte Ruin 3, NE Arizona (Turner & Turner 1992, 669)	56
Figuur 6: Breuk patronen long bones, Butte Ruin 3, NE Arizona (Turner & Turner 1992, 669)	57
Figuur 7: voorbeelden van menselijke tandafdrukken op menselijk bot, El Mirador site (Cáceres 2007, 914).....	58
Figuur 8: Tandafdrukken experimenten op dierlijk bot. A,B & C zijn menselijk. D & E gemaakt door wolven (Cáceres 2007, 915)	59
Figuur 9: Rib fragment met aambeeld schaafplekken, de inkeping is veroorzaakt door hamerinslag (Turner & Turner 1992, 671).	60
Figuur 10: Huis Locatie 1 & 2, La Pointe de Grande Anse (Romon & van den Bel 2010, 5)	66

Lijst van bijlagen

Bijlage 1: *The Miracle of the Andes 22 December, 1972: BBC News (Archive)*.....85

Bijlage 2: *Fleeing DR Congo with tales of horror 20 Mei 2003, BBC News (Archive)*.....86

Bijlagen

Bijlage 1:

The Miracle of the Andes

22 December, 1972: BBC News (Archive)

1972: Survivors found 10 weeks after plane crash

The Chilean Air force has found 14 survivors from a plane that crashed in the Argentine Andes over two months ago. The first news that anyone had survived came when two of the passengers reached civilization yesterday after a 10 day trek to get help. The two men, Roberto Canessa and Fernando Parrado then contacted the emergency services and directed them to the wreckage.

Six survivors have been flown out by helicopter to a field hospital in San Fernando. The other eight are on the mountain receiving medical care until weather conditions allow them to be rescued. The Fokker "Fairchild" vanished on its way from the Uruguayan capital Montevideo to Santiago in Chile on Friday 13 October. Its passengers included the Christian Brothers, a catholic Uruguayan rugby team and their friends and relatives.

Team spirit

Despite suffering from cold and hunger, 19-year-old Roberto Canessa and 21-year-old Fernando Parrado insisted on helping the rescue effort. The two men had trudged for 10 days in arctic conditions before finally coming across some herdsmen in the Andean foothills. Mr Canessa, a second year medical student, explained that 25 of the 45 passengers survived the initial crash. The pilot had to make an emergency landing in a snowy valley after the plane hit turbulent weather conditions. A further eight people died when an avalanche hit the wreckage two weeks after the crash. The men spoke of a deep team spirit and a determination not to give up. Mr Parrado, a mechanical engineering student, described how he watched his mother and sister die. "They remained there in the snow, but I knew I had to live. Before this I had lost a little faith. Now I have regained it, very deeply. God heard our prayers." The survivors lived on chocolate bars, sweets and light food they found in luggage. They melted snow for water and used the aircraft's

seats to make bedding. They huddled inside the aircraft and used whatever they could find to plug up holes in the fuselage to keep the cold out. Roy Harley, an electronics student managed to get a transistor radio to work. Mr Canessa said, "After some tinkering we managed to hear radio stations. On the eighth day we heard the sad news that our search had been abandoned." He said they had tried in vain to attract the attention of rescue planes as they flew above the snow camouflaged wreckage.

In Context

Four days after the rescue, a Santiago paper alleged that the survivors became cannibals to ward off starvation. The group confirmed that they ate human flesh at a press conference two days later. All the survivors were aged between 19 and 26 except a 36 year old business man. Roberto Canessa made an unsuccessful bid for the Uruguayan presidency in 1994. The story of the ordeal was published in a book called "Alive!" by Piers Paul Read. A film based on the book was released in 1993, starring Ethan Hawke. Fourteen of the survivors retraced their fateful flight route on the 30th anniversary in 2002.

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/22/newsid_3717000/3717502.stm

Bijlage 2:

Fleeing DR Congo with tales of horror

20 Mei 2003, BBC News (Archive)

By Will Ross

BBC, western Uganda

Allegations of cannibalism and mass murder are coming from Congolese civilians of the Hema ethnic group who have fled across the border into western Uganda. Terrified civilians have fled in their thousands It is impossible to verify some of the more extreme claims - for example that the ethnic Lendu militia have eaten the hearts of Hema victims

or worn their intestines as a grisly headdress. But there is no doubt about the fear felt by fleeing civilians.

United Nations officials are taking the allegations of cannibalism seriously and plan to investigate.

Amos Namanga Ngongi, head of the UN mission in Congo, told reporters that the reports were too persistent to be entirely without foundation.

In the fishing village of Ntoroko, at the southern tip of Lake Albert, the authorities claim 12,000 refugees have crossed the border over the last month.

It is impossible to verify the figures especially as those fleeing the conflict in Ituri District are now living amongst the Ugandan community.

"They are our brothers and sisters so we welcome them and they stay together with us," says Emmanuel Kawaya, the chairman of the sub-county before warning that they are placing a strain on facilities and resources.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3041465.stm>